

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2012

Dominika Hudecová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Dominika Hudecová

**Vplyv príchodu vysídlených Nemcov na
hospodársky vývoj Spolkovej Republiky
Nemecko**

Bakalárska práca

Praha 2012

Autor práce: **Dominika Hudecová**

Vedoucí práce: **Prof. PhDr. Jaroslav Kučera, CSc.**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

HUDECOVÁ, Dominika. *Vplyv príchodu vysídlených Nemcov na hospodársky vývoj Spolkovej Republiky Nemecko*. Praha, 2012. 42 s. Bakalárska práca (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálnych vied, Institut mezinárodných štúdií. Vedoucí bakalársky práce Prof. PhDr. Jaroslav Kučera, CSc.

Abstrakt

Cieľom práce je analyzovať vplyv príchodu vysídlených Nemcov na povojnovú hospodársku obnovu Západného Nemecka v súvislosti s ich uplatnením na pracovnom trhu. Predpokladom, ako sa stať aktívnou súčasťou hospodárskej obnovy je získanie zamestnania. Výsledkom práce je zistenie, že vysídlení Nemci boli od začiatku aktívnou súčasťou hospodárskej obnovy aj napriek tomu, že ich maximálnemu uplatneniu na pracovnom trhu bránili štrukturálne problémy hospodárstva, ako boli napríklad čierny trh, nedostatok ubytovacích kapacít v mestách, alebo nerovnomerné rozmiestnenie vysídlencov v okupačných zónach. Tieto problémy riešila menová a hospodárska reforma. Po uskutočnených reformách sa ukázalo, že vysídlení predstavovali v ekonomickej rovine pozitívny faktor a to vo forme voľnej, kvalifikovanej a lacnej pracovnej sily, ktorá mohla byť cielene umiestňovaná v potrebných oblastiach hospodárskej obnovy. Vyhodnotenie našej hypotézy sa uskutoční na základe štúdia a kritického zhodnotenia faktov získaných z odbornej literatúry, vedeckých článkov a relevantných internetových zdrojov.

Abstract

The objective of this work is to analyze the influence of the arrival of expelled Germans on postwar reconstruction of West Germany in connection with their labor market integration. The precondition how to become an active participant on the economy recovery is a stable job. The conclusion of this work is, that expelled Germans were

from the beginning an active part of postwar economic reconstruction of Germany, despite of the fact, that there were some structural problems in the economy like a black market, lack of accommodation facilities in the cities or unequable dislocation of these people in the occupied zones. These problems were removed by the currency and economy reforms. After the reforms came in sight, that expelled Germans represented a positive part of the economic reconstruction in form of free, qualified and cheap labour force, which could be purposefully use. This evaluation is based on critical interpretation of the facts received from the literature, scholarly articles and Internet sources.

Klíčová slova

okupácia Nemecka, odsun, vysídlení Nemci, menová reforma, hospodársky rast, hospodársky zázrak, integrácia, nezamestnanosť, pracovný trh

Keywords

occupation of Germany, expulsion, displaced Germans, currency reform, economic growth, economic miracle, integration, unemployment, labour-market

Rozsah práce: 61 339

Prehlásenie

1. Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracovala samostatne a použila iba uvedené pramene a literatúru.
2. Prehlasujem, že práca nebola využitá k získaniu iného titulu.
3. Súhlasím s tým, aby práca bola sprístupnená pre študijné a výskumné účely.

V Prahe dňa 12.5. 2012

Dominika Hudecová

Poděkování

Ďakujem vedúcemu bakalárskej práce pánovi Prof. PhDr. Jaroslavovi Kučerovi, CSc. za odbornú pomoc a cenné rady, ktoré mi venoval pri príprave a vypracovávaní mojej bakalárskej práce.

**Institut mezinárodních studií
Projekt bakalářské práce**

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	
Jméno:	Dominika Hudecova
E-mail:	hudecova.d@seznam.cz
Semestr:	LS
Akademický rok:	2010/2011
Název práce:	Návrat vysídlených Němců, jejich integrace a důsledky pro vývoj Německé spolkové republiky.
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):	LS, 2011/2012
Vedoucí bakalářského semináře:	Prof. PhDr. Jaroslav Kučera, CSc.
Vedoucí práce (není povinné):	Prof. PhDr. Jaroslav Kučera, CSc.
Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):	Súčasná Nemecko je jedným z najvyspelejších štátov sveta, a to i napriek tomu, že v roku 1945 po prehratej Druhej svetovej vojne začínalo hospodársky prakticky od začiatku. Muselo sa postupne vysporiadať s veľmi vážnymi ekonomickými aj sociálnymi problémami. Fakt, že sa Nemecko dokázalo úspešne vyrovať s nepriaznivou povojnovou situáciou a vyriešiť otázku návratu vysídlených Nemcov, bol pre mňa motívom na výber uvedenej témy, jej hlbšie spracovanie a analýzu.
Předpokládaný cíl (5 řádek):	Cieľom práce bude snaha o podanie prehľadu spoločenskej situácie na území Nemecka, respektíve na území Spolkovej republiky Nemecko v časovom intervale rokov 1945 - 1960 a to v súvislostiach s návratom odsunutých Nemcov zo štátov strednej Európy a taktiež snaha analyzovať spôsob a možnosti ich začlenenia do novej spoločnosti, dôsledky a prínosy, ktoré ich návrat mal pre budúci sociálny a ekonomický vývoj západného Nemecka.
Základní charakteristika tématu (10 řádek):	Téma Druhej svetovej vojny s jej dôsledkami nie je ani po šesťdesiatich rokoch od jej skončenia vyčerpaná. Počas nej sa stali udalosti, ktoré podstatne tvorili našu prítomnosť. Jednou z takých udalostí bol odsun etnických Nemcov zo štátov strednej Európy, na ktorom sa dohodli víťazné mocnosti. Ich návrat do vlasti mal vážne dôsledky pre budúci vývoj západného Nemecka. Štát, ktorý vojnou utrpel nesmierne vysoké ľudské aj materiálne škody, sa musel vysporiadať s postupnými vlnami navrátilých sa Nemcov. V období 10 rokov takto prišlo späť do vlasti okolo 8 miliónov Nemcov. Vznikli a museli sa riešiť problémy s ich ubytovaním a začlenením sa do spoločnosti. Spôsob, akým sa s týmito skutočnosťami vyrovnala vláda, bol úspešný a navyše sa títo Nemci stali dôležitým

článkom pre tzv. hospodársky zázrak v Nemcku, ktorý krajinu katapultoval opäť medzi dôležité štáty na európskom kontinente.

Předpokládaná struktura práce (10 řádek):

Práce bude štrukturovaná na úvod, jadro práce a záver. V úvode sa budem snažiť uviesť čitateľa do problematiky zvolenej témy. Samotný obsah práce predpokladám rozdeliť do 3 až 4 hlavných kapitol a v ich rámci do podkapitol, ktoré budú postupne, v obsahovej a časovej náväznosti pojednávať o príčinách vysídlenia Nemcov a jeho priebehu, t.j., konkrétne z ktorých štátov boli Nemci vysídľovaní a hlavné vlny prichádzajúce na územie Nemecka. Následne sa budem venovať dôsledkom v sociálnej a ekonomickej oblasti spôsobeným týmito udalosťami. Ďalej sa pokúsim o analýzu ich riešenia, úspešnosť, či neúspešnosť v západných okupačných zónach, respektíve v SRN. Samostatnú kapitolu chcem venovať analýze prínosu návratu vysídlených Nemcov a ich úlohe v úspešnom ekonomickom vývoji SRN v 60-tych rokoch. Prácu zakončím záverom, ktorý bude súhrnom tématiky s vyjadrením vlastného názoru k téme.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

- Beer, Mathias. Zur Integration der Flüchtlinge und Vertriebenen im deutschen Südwesten nach 1945 Bestandsaufnahme und Perspektiven der Forschung. Sigmaringen: Thorbecke, 1994.
- Fulbrook, Mary. Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost . Praha: Grada, 2010.
- Görtemaker, Manfred. Geschichte der Bundesrepublik Deutschland. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1999.
- Hoffman, Dierk. Geglückte Integration?: Spezifika und Vergleichbarkeiten der Vertriebenen-Eingliederung in der SBZ/NDR. München : Oldenbourg, 1999.
- Hoffman,Dierk. Vertriebene in Deutschland: interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven. München : Oldenbourg, 2000.
- Rieber, Alfred. Forced migration in Central and Eastern Europe, 1939-1950. London: Frank Cass, 2000.
- Rock, David, Stefan Wolff (eds.). Coming Home to Germany - The Integration of Ethnic Germans from Central and Eastern Europe in the Federal Republic. New York/Oxford: Berghahn Books 2002.
- Schmitz, Helmut. A nation of victims?: representations of German wartime suffering from 1945 to the Present. Amsterdam: Rodopi, 2007.
- Schulz, Günther. Vertriebene Elite. München: Oldenbourg, 2001.
- Memory under Reconstruction: Politics and Event in Wirtschaftswunder West Germany.Plný text k dispozíci By: WEINER, ANDREW S.. Grey Room, Fall2009, Issue 37, p94-124, 31p

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

ÚVOD.....	2
1. POVOJNOVÝ VÝVOJ.....	6
1.1 VŠEOBECNÉ ASPEKTY VÝVOJA.....	6
1.1.1 <i>Vznik Bizónie a Trizónie</i>	8
1.1.2 <i>Vývoj vysídleneckej aministratívy</i>	9
1.2 ŠPECIFIKÁ FRANCÚZSKEJ OKUPAČNEJ SPRÁVY	10
2. HOSPODÁRSKA SITUÁCIA PO VOJNE.....	12
2.1. SITUÁCIA V PRIEMYSLE.....	12
2.2. SITUÁCIA V POĽNOHOSPODÁRSTVE.....	13
2.3. KOREA-BOOM.....	13
3. MENOVÁ A HOSPODÁRSKA REFORMA.....	17
4. VÝCHODISKOVÉ FAKTY O VYSÍDLENCOCH.....	19
4.1. EKONOMICKÉ A SOCIÁLNE PODMIENKY	19
4.2. ASPEKTY NEZAMESTNANOSTI.....	20
5. PRACOVNÝ TRH	22
5.1. VPLYV MENOVEJ REFORMY NA PRACOVNÝ TRH.....	23
5.2. NEZAMESTNANOSŤ – MOŽNOSTI RIEŠENIA	24
5.3. PRÍKLAD - HESENSKO A BAVORSKO	26
5.4. PRÍKLAD – HAMBURG	30
ZÁVĚR.....	33
SUMMARY	36
POUŽITÁ LITERATURA.....	38
ZOZNAM PRÍLOH	40

Úvod

Čoskoro po skončení Druhej svetovej vojny začala byť aktuálnou otázkou návratu vysídlených Nemcov. Vo veľkej miere mala na tejto skutočnosti podiel Hitlerova politika životného priestoru, na ktorej princípe sa počas vojny Nemci presídľovali do susedných krajín s presvedčením, že to bude natrvalo ich nový domov. O odsune nemeckého obyvateľstva bolo v zásade rozhodnuté už v priebehu vojny. Traja zo štyroch spojencov – Spojené štáty americké (USA), Veľká Británia a Zväz sovietskych socialistických republík (ZSSR), nakoľko Francúzsko sa nezúčastnilo rokovaní na Postupimskej konferencii, sa dohodli, že nielen títo Nemci, ale aj Nemci, ktorí v štátoch strednej Európy mali trvalý domov, musia byť odsunutí späť na územie Nemecka v novo vytýčených hraniciach. Dohoda sa týkala ako štátov strednej Európy – Poľska, Československa a Maďarska, tak aj Juhoslávie. Odsun sa dotýkal približne 12 miliónov etnických Nemcov. Dohoda o odsune bola prijatá na konferencii v Postupime a samotný odsun mal prebiehať organizovane a ľudsky. Avšak už bezprostredne po vojne začal v okolitých štátoch tzv. divoký odsun - násilné vyhánanie etnických Nemcov z ich domovov domácim obyvateľstvom. Spojenci mali samozrejme v úmysle humánnu odsun, ale bezprostredne po vojne ešte prevládali emócie ľudí, takže vysídlení, ako je často táto skupina obyvateľstva v literatúre nazývaná, prichádzali na územie Nemecka, v tejto dobe už rozdeleného na štyri okupačné zóny, nesystematicky a chaoticky, pričom neboli brané do úvahy ani hospodárske a kapacitné možnosti jednotlivých spolkových krajín.

Po príchode vysídlených Nemcov na územie okupačných zón okamžite vznikol problém ich začlenenia do pre nich nového spoločenského prostredia. Predpokladom úspešnej a rýchlej integrácie vysídlencov bola celková rekonštrukcia Nemecka. Samotná integrácia sa uskutočňovala na rôznych úrovniach - kultúrnej, sociálnej a ekonomickej. V bakalárskej práci sa budeme venovať začleneniu vysídlencov v ekonomickej rovine, konkrétne na trhu práce, pretože zamestnanie a s tým súvisiace materiálne zabezpečenie a spoločenský status podľa nás boli najdôležitejším krokom pre ich začlenenie do spoločnosti. Prvým predpokladom začlenenia bolo ale vyriešenie ich právneho postavenia. Spojenci sa teda dohodli, že vysídlencom bude pridelené nemecké občianstvo a bude sa s nimi zaobchádzať ako s pôvodným nemeckým obyvateľstvom.

Otázku začlenenia vysídlencov na trhu práce bolo nutné chápať ako komplex prepojený s ďalšími faktormi. Vysídlenci boli často konfrontovaní s negatívnymi reakciami, niekedy dokonca až s diskrimináciou zo strany pôvodného obyvateľstva. Na začiatku povojnovej obnovy boli nemecké priemyselné kapacity samozrejme do značnej miery nielen zničené, ale i nevyužité, napríklad z dôvodu nedostatku energií, surovín a pod. Vojnové straty obyvateľstva boli kompenzované príchodom utečencov a vyhnančov. Dôležitým faktorom bol odchod nútene nasadených pracovných síl, množstvo mužov bolo v zajatí. Takže aj napriek tomu, že bezprostredne po vojne bol objem výroby nízky, v určitých oblastiach sa mohol vyskytovať nedostatok pracovných síl. K tomu všetkému boli zničené predovšetkým mestá a s nimi aj značné množstvo ubytovacích kapacít. Začal sa prejavovať nasledujúci problém - pracovné príležitosti sa ponúkali predovšetkým v mestách, napríklad pri obnove bytových kapacít. Na druhej strane ale pracovníci nemali byť kde ubytovaní. Preto sa vysídlenci zdržiavali hlavne v agrárnych oblastiach, kde boli často ubytovaní v domácich usadlostiach. Vyskytli sa prípady, že nedostávali ani plat, pracovali iba za stravu a ubytovanie. Ďalším problémom sa stala kvalifikácia. Veľmi často bola k dispozícii voľná práca v odvetviach, pre ktoré vysídlenci nemali potrebnú kvalifikáciu. Napriek tomu boli od úradov nútení takúto prácu prijať, pretože ňou boli podmienené ďalšie sociálne dávky. Taktiež veľa z nich muselo za prácou dochádzať, alebo sa za ňou dokonca sťahovať.

Zlomom vo vývoji na pracovnom trhu a tým aj v postavení vysídlencov na ňom, bola menová a hospodárska reforma v roku 1948. Reformy položili základy pre úspešné naštartovanie ekonomiky a vznik nových pracovných miest.

Na začiatku 50-tych rokov vznikla v dôsledku vojny v Kórei na medzinárodnom trhu situácia nazývaná korea-boom. Znamenala zvýšenie celosvetového dopytu po nemeckých výrobkoch, čo výrazne pomohlo rastu hospodárstva. Môžeme sa tak domnievať, že v priebehu 50-tych rokov sa mohli následky vojny v hospodárskej oblasti pokladať pre Západné Nemecko v zásade za vyriešené.

V práci sa budeme snažiť odpovedať na otázku, či príliv vysídlencov mohol pôsobiť ako výrazný brzdiaci faktor ovplyvňujúci povojnovú hospodársku obnovu Nemecka, pretože príchod toľkých ľudí a v takom množstve do vojnou zničenej krajiny predstavoval výzvu a zároveň jeden z hlavných problémov, ktorý spojenci museli riešiť. S ich príchodom zákonite následne vznikalo množstvo vedľajších komplikácií, ako

zodpovedajúce materiálne zabezpečenie alebo ubytovanie. Predpokladáme pri tom, že začlenenie do pracovného procesu je zlomom, kedy sa z poberateľa podpory stane prispievateľ do štátnej pokladnice a tak v podstate aktívny článok hospodárstva. Zároveň je obnova pracovného trhu naviazaná na obnovu hospodársku. Preto sa v prvých kapitolách práce budeme venovať najskôr povojnovej hospodárskej situácii Nemecka, jeho priemyselným kapacitám a celkovej východiskovej situácii. Zároveň bude našou snahou poukázať, aké konkrétne zmeny pre vysídlenecov na pracovnom trhu predstavovala menová a hospodárska reforma. Ako príklady začlenenia vysídlenecov na pracovnom trhu v jednotlivých spolkových krajinách uvádzame Bavorsko, ktoré bolo ukázkou poľnohospodárskej krajiny, mesto Hamburg, ako príklad mesta s priemyselnými kapacitami a Hesensko, v ktorom, podľa nás, na základe programov zvládli vysídleneckú otázku pomerne rýchlo.

Ku všetkým faktom, použitým v práci, sme dospeli na základe analýzy dostupných odborných prameňov. Všetky oblasti spomenuté v práci sú spracované v množstve rôznych knižných a časopiseckých publikácií. K povojnovému stavu Nemecka a k jeho politickej a hospodárskej situácii existujú monografie od nemeckých, ako aj anglicky píšucich autorov. Pre našu bakalársku prácu boli najdôležitejšie publikácie od Feldenkirchena, Grünbachera a K. Hardacha. Autori, ktorých diela sme použili v práci, sa zhodujú v základných rysoch povojnovej hospodárskej situácie. Rozdiely môžeme nájsť iba pri konkrétnych oblastiach, ako je napríklad prínos Marshallovho plánu alebo naopak, vplyv demontáží. Britský autor Grünbacher prikladá zásadnú úlohu americkej pomoci a Marshallovmu plánu a tvrdí, že USA si ako prvé uvedomili nutnosť obnovy Nemecka a spolupráce na nej. Naopak, najmä starší nemeckí autori - Karl Hardach, Ernst Baltensperger - prikladajú výrazný negatívny význam demontážam a tvrdia, že tieto prebiehali vo veľkom množstve a zároveň nevidia príliš optimisticky východiskový hospodársky potenciál. Autori sa zhodujú v názoroch na menovú a hospodársku reformu ako na zásadné medzníky hospodárskeho vývoja.

Poznatky pre oblasť problematiky vysídlenecov som čerpala predovšetkým z diel autorov Hoffmana a Bauera. Ostatné knihy a články slúžili na doplnenie informácií. Na význam vplyvu príchodu vysídlenecov v povojnovej nemeckej spoločnosti panuje u autorov tiež zhoda. Základným tvrdením je fakt, že predstavovali voľný rezervoár pracovnej sily, boli ochotní pracovať za nižšie mzdy a tak prispeli k pomerne rýchlej

obnove povojnového hospodárstva. Autori sa zhodujú aj na tom, že jeden z problémov predstavovalo ich nerovnomerné rozloženie po krajine.

1. Povojnový vývoj

Na sklonku vojny, na Postupimskej konferencii v auguste 1945, sa predstavitelia USA, Veľkej Británie a ZSSR dohodli na konečnom usporiadaní povojnovej Európy. Nie úplne pochopiteľne sa počítalo s tým, že definitívnou bodkou za vojnu bude mierová konferencia s Nemeckom, ku ktorej ale nedošlo. Z hľadiska zamerania našej práce boli pre Nemecko na konferencii prijaté dve významovo najdôležitejšie rozhodnutia. Prvým bolo rozhodnutie o rozdelení jeho územia na štyri okupačné zóny, druhým rozhodnutie o odsune nemeckého etnického obyvateľstva z Československa, Maďarska, Poľska a Juhoslávie a taktiež z nemeckých východných území za riekami Odra a Nisa, ktorých sa muselo vzdať. Ako sme už uviedli v úvode, týkalo sa to asi 12 miliónov ľudí. Vysídlení tak boli prinútení odísť na už medzi Spojencov rozdelené územie Nemecka. K nim sa pridalo aj množstvo vojnových utečencov, zajatcov a vojakov. Správou okupovaných území boli poverení vojenský velitelia jednotlivých víťazných štátov. Na celonemeckej úrovni velitelia spolupracovali v Spojeneckej kontrolnej rade, ktorá bola najvyšším orgánom okupačnej správy.

1.1 Všeobecné aspekty vývoja

Rozhodnutie o odsune bolo oficiálne vydané Spojencami a cieľom bolo zvládnuť ho organizovane a humánne. Prvé vlny odsunov ale začali už pred konferenciou v Postupime a boli sprevádzané agresiou voči nemeckej menšine. Na prelome rokov 1944 - 1945 začali Nemci sami, alebo na popud nacistických autorít utekať pred postupujúcimi vojskami Sovietskej armády. Druhá vlna migrácie sa odohrávala od jari 1945 do júla 1945. Je často označovaná aj ako „divoký odsun“ a týkala sa predovšetkým nemeckej menšiny v Československu, avšak podobný pohyb prebiehal i z Poľska, resp. z územia východne od Odry a Nisy. Od júla 1945 odsuny prebiehali už pod medzinárodným dohľadom na základe postupimskej dohody.¹ Z Československa bol tzv. sústavný odsun zahájený v januári 1946, a síce do americkej zóny, do sovietskej zóny oficiálne začal až v júni 1946.

¹ Philip Therr, „The Integration of Expellees in Germany and Poland after World War II: A Historical Reassessment“, *Slavic Review* 55, č. 4 (1996): 786, <http://www.jstor.org/stable/2501238>.

Tieto skutočnosti spolu s faktom, že Spojenci nemali na samom počiatku ucelený plán ako zvládnuť celkovú problematiku odsunov, nakoľko kvóty pre prijímanie vysídľencov boli stanovené Spojeneckou kontrolnou radou až v novembri 1945, a nie v Postupime, prispeli k tomu, že množstvo vysídľencov a utečencov prichádzalo na územie okupačných zón neorganizovane, do nestabilného a chaotického prostredia, čo sa neskôr negatívne prejavilo na ich začlenení do spoločnosti. Pre Spojencov bola z politického hľadiska integrácia páľčivým problémom, pretože zlá sociálna situácia mohla ľahko viesť k radikalizácii tejto skupiny ľudí.

Odsuny prebiehali v niekoľkých fázach od roku 1944 do roku 1950. Prvé povojnové sčítanie obyvateľstva v roku 1946 udávalo počet vysídľencov a utečencov vo všetkých zónach na 9,5 milióna z toho 3,6 milióna v sovietskej zóne. Do roku 1950 sa počet v západnom Nemecku zvýšil o dva milióny.² Čo predstavovalo zvýšenie asi o 20% v porovnaní s rokom 1939. Na základe faktu, že Francúzsko sa nezúčastnilo na konferencii v Postupime, odmietla francúzska vláda do roku 1948 prijímať vysídľencov. Celkovo tak prišlo do sovietskej zóny asi 4 379 tis., do americkej zóny 2 957 tis., do britskej zóny 3 320 tis. a do francúzskej zóny 60 tis. ľudí. Z hľadiska percentuálneho podielu na celkovom obyvateľstve tento počet predstavoval 24,3%, 17,7%, 14,5% a 1,0%.³

Spojenci predpokladali, a podľa nášho názoru správne, že pre úspešné začlenenie vysídľencov do nemeckej spoločnosti je nevyhnutné ich materiálne a sociálne zabezpečenie. Prioritou sa teda stala otázka ich zamestnanosti a ubytovania. Vysídľenci boli pri svojom príchode najskôr internovaní v táboroch, kde prebiehala ich registrácia. Z táborov boli vysielaní do jednotlivých častí krajiny podľa toho, či sa pre nich našlo vhodné ubytovanie alebo pracovné miesto. Na celom území okupovaného Nemecka boli následkom spojeneckého bombardovania značne zničené byty a ubytovacie zariadenia. Najviac postihnuté boli však mestá. Preto sa vysídľenci koncentrovali najmä v poľnohospodárskych oblastiach, kde boli ubytovaní na tamajších hospodárskych usadlostiach často s pôvodnými majiteľmi. Vznikol tak paradox medzi dopytom po práci, ktorá sa ponúkala práve v mestách, ale na druhej strane s

² Dierk Hoffman, Marita Krauss a Michael Schwartz, *Vertriebene in Deutschland: interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven*. (München: Oldenbourg, 2000), 227.

³ Philip Therr, „The Integration of Expellees in Germany and Poland after World War II: A Historical Reassessment“, *Slavic Review* 55, č. 4 (1996): 788, <http://www.jstor.org/stable/2501238>.

nedostatkom ubytovacích možností. Táto skutočnosť teda značne spomaľovala začlenenie vysídlencov na pracovnom trhu. V roku 1946 tvoril počet dedinského obyvateľstva 65% populácie oproti roku 1955, kedy dosahoval 55%.⁴ Avšak od roku 1946 začala opäťovne prevládať tendencia sťahovania sa obyvateľstva do miest. Štátne orgány sa snažili zabrániť preťaženiu určitých regiónov z dôvodu príchodu vysídlencov a to formou stanovenia kvót a povinných povolení k pobytu. Viedlo to k tomu, že po menovej reforme sa zvýšil počet tzv. pendlerov – ľudí, ktorí za svojou prácou dochádzali z iných regiónov. Vysídlenci medzi nimi tvorili v roku 1950 asi 31%.⁵

1.1.1 Vznik Bizónie a Trizónie

Nemecké hospodárstvo aj napriek masívnym materiálnym stratám, ktoré utrpelo počas vojny, malo predpoklady nato, aby zvládlo pohltiť množstvo prichádzajúcej voľnej pracovnej sily, pretože sa museli brať do úvahy aj ľudské straty, ktoré činili asi 6 miliónov životov.⁶ Bolo ale potrebné vyriešiť množstvo povojnových komplikácií ako napríklad obnoviť výrobu, zabezpečiť zásobovanie obyvateľstva, opraviť transportné siete alebo odstrániť čierny trh a zaviesť novú menu. Ako brzdiaci faktor sa ale ukázalo rozdelenie územia na okupačné zóny, pretože hranice zón tvorili často aj hranice hospodárske.⁷ Spojenci si túto skutočnosť postupom času začali uvedomovať a preto medzi nimi vznikla postupná spolupráca na ekonomickom a následne politickom zjednocovaní okupačných zón. Ako prví naštartovali kooperáciu USA a Veľká Británia spojením svojich zón do Bizónie v decembri 1946. Zároveň sa predobrazom budúcej jednotnej západonemeckej administratívy stali vznikajúce riadiace úrady. V auguste 1948 sa k Bizónii pripojila francúzska zóna a vznikla Trizónia. Avšak následkom studenej vojny došlo k rozchodu politiky USA, Veľkej Británie a Francúzska s politikou ZSSR. Výsledkom kontrastných politík víťazných mocností bol tak vznik

⁴ Paul Erker a Toni Pierenkemp, *Deutsche Unternehmer zwischen Kriegswirtschaft und Wiederaufbau: Studien zur Erfahrungsbildung von Industrie-Eliten* (München: Oldenbourg, 1999), 169.

⁵ Dierk Hoffmann, Dierk, Marita Krauss a Michael Schwartz, *Vertriebene in Deutschland: interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven*. (München: Oldenbourg, 2000), 380.

⁶ Kurt Düwell, „Germany 1945-1950 Problems of the ‚Economic Miracle‘“, *History Today* 33, č. 9 (1983):4, <http://web.ebscohost.com>

⁷ Armin Grünbacher, *Reconstruction and Cold War in Germany: the Kreditanstalt für Wiederaufbau* (Aldershot: Ashgate, 2004), 9.

dvoch separátnych štátov v roku 1949 - Spolkovej republiky Nemecko a Nemeckej demokratickej republiky, ktoré sú označované aj ako Západné a Východné Nemecko.

1.1.2. Vývoj vysídleneckej administratívy

Podobne postupný vývoj mala aj administratíva pre vysídlencov. Najskôr v jednotlivých zónach vznikli samostatné spolkové krajiny. Na ich orgány boli zároveň prenesené kompetencie riešiť vysídleneckú otázku v ich územnej pôsobnosti. Rozhodnutia v rámci tejto právomoci nesmeli byť ale v rozpore s uzneseniami Spojeneckej kontrolnej rady. Tak v jednotlivých spolkových krajinách americkej zóny vznikli už v októbri 1945 úrady štátneho komisára pre otázky vysídlencov, ktoré na vyššej úrovni spolupracovali v rámci vyššieho výboru.⁸ So zjednocovaním okupačných zón sa následne zjednocovala aj vysídlenecká administratíva. Spolkové krajiny v britskej zóne vznikli v roku 1946, ale na rozdiel oproti americkej administratíve tu fungoval najskôr centrálny orgán a až potom sa ustanovili úrady na úrovni spolkových krajín.⁹ Otázka vysídleneckej administratívy vo francúzskej zóne bola svojim spôsobom špecifická. Francúzska vláda trvala na tom, že jednou z podmienok pre prijatie vysídlencov bude rovnaké finančné zaťaženie všetkých zón. Ale keďže predovšetkým Veľká Británia mala vo svojich priemyselných zónach na východe problém s potravinovým zabezpečením obyvateľstva, trvala na tom, aby Francúzsko začalo čo najskôr vysídlencov prijímať.¹⁰

Od roku 1945 do roku 1949 predstavovalo rozdelenie vysídlencov medzi regióny v jednotlivých zónach nasledovné percentuálne podiely:

- Šlezvicko-Holštajnsko	-	71%,
- Dolné Sasko	-	50%,
- Severné Porýnie-Westfálsko	-	7%,
- Hesensko	-	22%,

⁸ Khun Ekkerhard, *Nicht Rache, Nicht Vergeltung. Die deutschen Vertrieben* (München: Langen Müller, 1987), 198.

⁹ *Ibid.*, 200.

¹⁰ Koop Volker, *Besetzt. Französische Bestatzungspolitik in Deutschland* (Berlin: be.bra Verlag, 2005), 184.

- Bavorsko - 30%,
- Bádensko - Württembersko - 19%.¹¹

1.2. Špecifiká francúzskej okupačnej správy

Francúzska vláda nebola dlho pripravená a ani ochotná na prijatie vysídľencov z ostatných častí rozdeleného Nemecka. Argumentovala tým, že sa nezúčastnila jednaní na Postupimskej konferencii. Iným dôvodom ale mohli byť aj historické skúsenosti s Nemeckom, pretože Francúzi si neželali susediť s krajinou so sociálnymi problémami.¹² V roku 1945 prebehla medzi vládnymi predstaviteľmi vo francúzskej zóne diskusia o prípadnom prijímaní vysídľencov. Bola prijatá rezolúcia, ktorá mala riešiť otázku vysídľencov z americkej a britskej zóny. Problémy však znovu spočívali v nedostatku ubytovacích kapacít, zlej hospodárskej situácii a taktiež vo vysokej nezamestnanosti. Z týchto dôvodov potom nemohlo byť vysídľencom garantované materiálne ani sociálne zabezpečenie.

Napriek prijatej rezolúcii presadilo francúzske vedenie dokonca odsun utečencov a vysídľencov m zo svojej zóny. Nemal sa ale týkať určitých skupín osôb a to tých, ktorí vlastnili dom a pozemok, tých, ktorí pracovali vo firme rodičov alebo ako odborní zamestnanci a mohli preukázať pevné a dlhodobé zamestnanie, ďalej nenahraditeľných pracovníkov v poľnohospodárstve, majiteľov vlastných obchodov a napokon žien, ktoré stratili manžela a bývali u príbuzných.¹³ Pri tomto presune sa však často vyskytovali nepredvídateľné ťažkosti. Napriek platným dokladom a dohode Veľká Británia a USA vysídľencov často neprijali a museli sa vrátiť späť do francúzskej zóny, kde už ale ich pôvodné byty boli pridelené niekomu inému.

Postoj francúzskej vlády sa zmenil po rozhodnutí USA stanoviť vyrovnanie vysídľeneckých záťaží ako predpoklad pre vyplatenie financií z Marshallovho plánu a taktiež po vzniku SRN, keď bolo jasné, že v rámci vyrovnania finančnej záťaže – zákon o Sonderausgleich - Francúzsko samé nebude niesť náklady na svojich

¹¹ Koop Volker, „Besetzt. Französische Bestatzungspolitik in Deutschland“, 185.

¹² Rolf Messerschmidt, *Hessen und Vertriebenen: eine Bilanz von 1945 bis zum Gegenwart* (Bonn: Die Stiftung Vertriebene in Hessen, 2010), 57.

¹³ Volker, „Besetzt. Französische Bestatzungspolitik in Deutschland“, 181.

vysídľencov a nastávalo zlepšovanie hospodárskej situácie.¹⁴ V marci 1949 sa už preto predpokladalo, že povolenie môžu dostať dve kategórie vysídľencov. Utečenci, ktorí sa chceli vrátiť k rodinám a mali kde bývať a tí, ktorí mali prácu. Sťahovanie sa malo týkať zhruba 120 tis. ľudí.¹⁵

¹⁴ Andreas Kossert, *Kalte Heimat: die Geschichte der deutschen Vertriebenen nach 1945* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2008), 88.

¹⁵ Volker, „Besetzt. Französische Bestatzungspolitik in Deutschland“, 186.

2. HOSPODÁRSKA SITUÁCIA PO VOJNE

Na konferencii v Postupime boli prijaté tri dohody týkajúce sa hospodárskej oblasti. Išlo o demilitarizáciu a decentralizáciu nemeckej ekonomiky spolu so spojeneckými demontážami. Nie je jednoznačné, či demilitarizácia a decentralizácia mali alebo nemali na povojnový stav ekonomiky zásadný vplyv, pretože demilitarizácia ekonomiky znamenala napríklad rozsiahle demontáže v zbrojárskom priemysle. Ale dohoda týkajúca sa spojeneckých demontáží spolu s nedostatkom surovín a zničenými transportnými sieťami pôsobili na obnovu hospodárstva ako výrazný brzdiaci faktor. Demontáže zaťažili priemysel, ale pretože postihli najmä priemyselné odvetvia, ktoré najviac expandovali počas vojny, nebol ich dopad kritický.¹⁶ Spojenci sa ich každopádne museli postupom času vzdať, ak chceli dosiahnuť rýchlu hospodársku obnovu Nemecka. Čo sa týka spojeneckého plánovania priemyselnej výroby, nemalo na ňu žiadny vplyv, pretože plány boli tak vysoké, že skutočná produkcia ich aj tak nemohla naplniť.¹⁷

2.1. Situácia v priemysle

Napriek intenzívnemu spojeneckému bombardovaniu a demontážam, neboli výstupné materiálne podmienky pre znovuobnovenie priemyselnej produkcie katastrofálne. Podľa americkej štatistiky nebolo v roku 1944 zničených alebo poškodených viac ako 6,5% všetkých výrobných zariadení a výroba ocele sa spomalila iba zanedbateľne.¹⁸ Navyše technický stav výrobných zariadení, aj ich sofistikovanosť boli na vysokej úrovni a bombardovanie nepostihlo priemysel v rovnakej miere ako bytové jednotky. Vcelku dobré východiskové podmienky boli výsledkom značných investícií vo vojnovom období a preto si základný kapitál zachoval nezanedbateľnú hodnotu.¹⁹ Po vojne bola preto k dispozícii priemyselná základňa, ktorej hodnota bola o 11% vyššia než v roku 1936.²⁰ A aj faktor nedostatku surovín sa mohol ukázať v istých oblastiach ako relatívny. Vo vojnovom hospodárstve podniky často dostávali surovinové prídely. Alokácia týchto zdrojov, zaistenie nenahraditeľných výrobných

¹⁶ Ernst Baltensperger, *Fünfzig Jahre Deutsche Mark* (München: Verlag C.H.Beck, 1998), 95.

¹⁷ *Ibid.*,95.

¹⁸ Ulrich Herbert, *Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland* (München: C.H.Beck, 2001),192.

¹⁹ Wilfried Feldenkirchen, *Die deutsche Wirtschaft im 20. Jahrhundert* (München: Oldenbourg, 1998), 39.

²⁰ *Ibid.*,30.

prostriedkov a solidarita medzi podnikovými zamestnancami patrili už od jesene 1944 k stratégii podnikateľov, s ktorou sa pripravovali na povojnové obdobie.²¹ Niektoré podniky mohli preto istý čas čerpať z týchto zásob a pokračovať vo výrobe. Myslíme si, že ako väčší problém sa v tejto súvislosti ukázala nedostatočná dopravná infraštruktúra, v dôsledku čoho sa suroviny nemohli často dostať do podnikov alebo naopak, podniky neboli schopné vyexpedovať svoje výrobky.

2.2. Situácia v poľnohospodárstve

Obmedzená však nebola len výroba priemyselná, ale predovšetkým poľnohospodárska. Potravinová produkcia na tom bola veľmi zle a k tomu sa pridala aj celková kríza poľnohospodárstva.²² Poľnohospodárska výroba nestačila pokrývať dopyt po potravinách, preto sa tieto museli dovážať najmä z USA. Navyše ceny poľnohospodárskych produktov boli udržiavané na úrovni cien z roku 1939, zatiaľ čo náklady na produkciu sa prudko zvyšovali.²³ K zlepšeniu tejto situácie došlo až v roku 1948, aj keď poľnohospodárska produkcia stále dosahovala iba 2/3 až 3/4 predvojrovej úrovne.²⁴ Poľnohospodárstvo bolo od začiatku oblasťou so silnou štátnou reguláciou. Štát sa garanciou minimálnych cien poľnohospodárskych produktov snažil zabezpečiť životné minimum pre poľnohospodárov. Podiel pracujúcich v primárnom sektore sa ale od roku 1950 znižoval.²⁵ Môžeme teda opodstatnene dedukovať, že so zvyšovaním životnej úrovne a plátov sa menila štruktúra poľnohospodárstva. Znamenalo to posun od rastlinných k živočíšnym farmám, pretože sa zvýšil dopyt po mäse a mlieku. Zároveň štát začal uprednostňovať väčšie poľnohospodárske podniky pred tými malými.

2.3. Korea-boom

Začiatkom roku 1947 nastalo v nemeckom hospodárstve ekonomické zlepšenie, ale následne nato prišla tzv. stagnačná kríza, ktorá vznikla ako dôsledok nedostatočného výstupu primárneho sektora zapríčineného nezaistením adekvátneho

²¹ Ortrud Becker, *Geflüchtet Vertrieben Aufgenommen, Heimatvertriebene im Kreis Groß-Gerau* (Griesheim: Bund der Vertriebenen, 1990), 94.

²² Erker, „Deutsche Unternehmer zwischen Kriegswirtschaft und Wiederaufbau: Studien zur Erfahrungsbildung von Industrie-Eliten“, 267.

²³ Düwell, *Germany 1945-1950 Problems of the „Economic Miracle“*, 6.

²⁴ Karl Hardach, *Wirtschaftsgeschichte Deutschlands im 20. Jahrhundert (1914-1970)* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1993), 116-117.

²⁵ Feldenkirchen, „Die deutsche Wirtschaft im 20. Jahrhundert“, 37.

transportu základných surovín.²⁶ Ešte v roku 1948 podľa prepočtov Organizácie spojených národov (OSN) dosahovala priemyselná produkcia Západného Nemecka iba polovicu produkcie z roku 1938. Zapojiť ekonomiku do medzinárodného trhu sa podarilo najmä vďaka Korea-boomu v rokoch 1950 - 1951, ktorý podporil celosvetový dopyt. Korea-boom vyzdvihol v zahraničí dopyt po nemeckom spotrebnom tovare a surovinách a na domácom trhu podporil dopyt po spotrebnom tovare.²⁷ Zároveň stúpala počet zamestnaných ľudí. Ale nezamestnanosť neklesala, a to aj napriek priaznivým podmienkam, kvôli prílivu prisťahovalcov z Východu.²⁸

Hospodársky vývoj Západného Nemecka v rokoch 1948 – 1953 znázorňuje tabuľka 1.

²⁶ Grünbacher, „Reconstruction and Cold War in Germany: die Kreditanstalt für Wiederaufbau“,12 .

²⁷ Werner Abelshäuser, *Deutsche Wirtschaftsgeschichte seit 1945* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2004), 80.

²⁸ Werner Abelshäuser, *Deutsche Wirtschaftsgeschichte seit 1945* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2004),159.

Tab. 1 *Hospodársky vývoj Západného Nemecka 1948-1953 (štvrtročne)*

Rok	Priemyselná produkcia (1936=100)	Zamestnanosť (mil.)	Nezamestnanosť (%)	Index výrobných cien (1950=100)	Index životnej úrovne (1950=100)	Hrubá hodinová mzda (1950=100)
1948						
II	57	13,5	3,2	92	98	77
III	65	13,5	5,5	99	104	84
IV	79	13,7	5,3	105	112	89
1949						
I	83	13,4	8,0	104	109	90
II	87	13,5	8,7	101	107	94
III	90	13,6	8,8	100	105	95
IV	100	13,6	10,3	100	105	95
1950						
I	96	13,3	12,2	99	101	97
II	107	13,8	10,0	97	98	98
III	118	14,3	8,2	99	99	100
IV	134	14,2	10,7	104	103	105
1951						
I	129	14,2	9,9	116	115	108
II	137	14,7	8,3	121	119	117
III	133	14,9	7,7	121	108	118
IV	146	14,6	10,2	124	112	-
1952						
I	136	14,6	9,8	122	111	120
II	143	15,2	7,6	121	109	122
III	144	15,5	6,4	121	109	123
IV	158	15,0	10,1	121	110	124
1953						
I	146	15,2	8,4	120	109	125
II	158	15,8	6,4	119	108	128
III	160	16,0	5,5	117	108	128
IV	174	15,6	8,9	116	107	128

Zdroj: Werner Abelshauer, *Deutsche Wirtschaftsgeschichte seit 1945* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2004),155.

Vďaka menovej reforme, finančnej podpore z Marshallovho plánu a následkom Korea-boomu, narástla následne priemyselná produkcia SRN (bez Sárska a západného Berlína) v prvých rokoch hospodárskeho zázraku 4-krát rýchlejšie než narástla svetová produkcia a v roku 1953 dosiahla opäť 22% európskej a 7% svetovej priemyselnej

produkcie.²⁹ Nezanedbateľným pozitívom pre obnovu bola aj stabilná hospodárska situácia a konzistentná politika SRN.³⁰

²⁹ Feldenkirchen, „Die deutsche Wirtschaft im 20. Jahrhundert“, 39.

³⁰ Kirk Dudley, „Economic and Demographic Developments in Western Germany“, *Population Index* 24, č. 1 (1958):3-21, <http://www.jstor.org/stable/2731243>.

3. Menová a hospodárska reforma

Jedným z negatívnych dôsledkov politiky národného socializmu bol prebytok peňazí v obehu. Spojenci preto kontrolovali ceny a rast miezd, aby zabránili vypuknutiu otvorenej inflácie. Výsledkom bola nízka pracovná morálka a vznik čierneho trhu, kde istý čas plnili úlohu peňazí cigarety, alebo sa jednoducho vymieňal tovar za tovar. Priemyselná výroba v Západnom Nemecku od roku 1946 vykazovala stagnáciu aj v dôsledku toho, že podnikatelia nechceli v takomto prostredí produkovať. Prebytok peňazí spôsobil, že podnikatelia nemohli úspešne realizovať svoje plánované zisky a každodenný predaj za oficiálne ceny pre nich znamenal straty, nakoľko regulácia cien ohrozovala ekonomické prežitie podnikov.³¹

Preto bola menová reforma, ktorá by so sebou priniesla vyššiu stabilitu, nevyhnutná. S menovou reformou sa stiahli z obehu znehodnotenú ríšsku marku (RM) a nahradili sa novou menou nemeckou markou (DM). Úspech reformy spočíval hlavne v jej dlhodobých dôsledkoch na ekonomiku. V rokoch 1948 - 1949 narástli mzdy, ale životné náklady zostali na rovnakej úrovni, čo podporilo dopyt a ochotu pracovať. Hodinová mzda priemyselného robotníka sa zvýšila od roku 1947 z 1,01 RM na 1,3 DM v roku 1949. K stabilizácii prispelo aj zriadenie centrálnej banky, ktorá vykonávala dohľad nad novou menou.³²

Po zavedení novej meny následne prebehla reforma hospodárstva. Hospodárska reforma mala za cieľ nahradiť regulovaný systém povojnového hospodárstva trhovo liberálnymi vzťahmi.³³ Došlo k uvoľneniu cien väčšiny tovarov, ale kontrolované zostali napríklad ceny základných potravín - mlieko, zemiaky, mäso, základných priemyselných surovín - uhlie, železo alebo oceľ a ceny energií - voda, plyn, elektrina, z dôvodu, aby nedošlo k prílišnému šokovému zaťaženiu nielen obyvateľstva, ale aj priemyslu. Dohliadalo sa taktiež na výšku dôchodkov a miezd.

Zároveň sa vláda snažila sledovať daňovú politiku, ktorá podporovala vyrovnaný rozpočet a bola zdrojom vysokého národného príjmu. Tieto peniaze sa potom ďalej reinvestovali a vracali sa niekoľkonásobne späť.³⁴

³¹ Baltensperger, „Fünzig Jahre Deutsche Mark“, 98-99.

³² Düwell, „Germany 1945-1950 Problems of the ‚Economic Miracle‘“, 6.

³³ Gerard Hardach, Der Marshall-Plan (München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1994), 251.

³⁴ Dudley, „Economic and Demographic Developments in Western Germany“, 10.

Môžeme teda vysloviť názor, že menová a hospodárska reforma boli katalyzátormi, ktoré nastolili voľné ceny a slobodný trh. Obnovila sa rovnováha medzi ponukou a dopytom, zvýšil sa dopyt po spotrebnom tovare a produkcia finálnych výrobkov. Priemyselná produkcia v Bizónii sa v období od júla do augusta 1948 zvýšila o 26% a do konca roka o ďalších 22%. V priemyselnej oblasti došlo k štrukturálnym zmenám predovšetkým v textilnom priemysle a baníctve. Tieto oblasti sa museli výrazne prispôbiť novým podmienkam a veľa ľudí bolo prepustených. Naproti tomu pribudli pracovné miesta najmä v sekundárnom sektore v oblastiach orientujúcich sa na exportné výrobky ako kovy, elektrotechnika, jemná mechanika, chémia atď.³⁵

Aj vo francúzskej zóne bola situácia podobná. Zvýšil sa taktiež podiel investícií a aj pracovný výkon od júna 1948 do marca 1949 o viac ako 30%.³⁶ Reformy oživilí produkciu, investície a dopyt po spotrebnom tovare, teda makroekonomické ukazovatele ovplyvňujúce hospodársky rast a posilnili účinok deregulácie hospodárstva. Boli v nich zahrnuté opatrenia smerované na podporu ponuky ako napríklad časové posunutie vyrovnaní povojnovej záťaže medzi krajinami SRN, vyrovnanie dlhov v RM v pomere 10:1, zmiernenie finančného zaťaženia domácností v rámci LAG³⁷, zvýšenie množstva peňazí v obehú alebo zmiernenie radikálnej fiškálnej disciplíny uloženej verejnými inštitúciami.³⁸ Nezanedbateľnou bola aj skutočnosť, že štruktúra nemeckého exportu sa prispôbila požiadavkám partnerských krajín, pričom najdôležitejšie zložky tvorili základné suroviny, spotrebný tovar a zahraničné investičné príležitosti.³⁹

³⁵ Feldenkirchen, „Die deutsche Wirtschaft im 20. Jahrhundert“, 38.

³⁶ Beltensperger, „Fünzig Jahre Deutsche Mark“, 135.

³⁷ Zákon o Lastenausgleich bol v jadre súbor zákonov, ktorých podstatou bolo na základe solidárnosti finančne pomôcť obyvateľom z radov vojnových obetí. V podstate tak obyvatelia, ktorí počas vojny nestratili svoje živobytie, mali vo forme zvýšených finančných odvodov pomôcť tým, čo stratili všetko. Zo získaných financií sa mohlo dotovať množstvo integračných dávok a dávok na odškodnenie obetí vojny. Ortrud Becker, *Geflüchtet Vertrieben Aufgenommen, Heimatvertriebene im Kreis Groß-Gerau*. (Griesheim : Bund der Vertriebenen, 1990), 188.

³⁸ Peter Hampe, *Währungsreform und soziale Marktwirtschaft (Rückblicke und Ausblicke)* (München: Olzog Verlag, 1989), 67-68.

³⁹ Feldenkirchen, „Die deutsche Wirtschaft im 20. Jahrhundert“, 30.

4. Východiskové fakty o vysídlencoch

Dôvodov pre úspešnú a rýchlu integráciu vysídrencov bolo viacero. V prvom rade to bola vhodná ekonomická situácia a ekonomický vzostup v 50-tych rokoch. Ďalším boli štrukturálne zmeny, ktoré sa udiali v povojnovej spoločnosti, napríklad odchod núteno nasadených pracovných síl z obdobia národného socializmu, a v disparitách medzi výrobným potenciálom a domácou ponukou práce, z čoho vzišiel potenciálny nedostatok pracovnej sily v západných zónach.⁴⁰ K tomu sa pridala aj samotná vôľa vysídrencov a ich snaha sa čo najskôr integrovať. Navyše tým, že vysídrenci získali volebné právo sa stali záujmovou skupinou pre politikov.

4.1. Ekonomické a sociálne podmienky

Ekonomická a sociálna situácia vysídreného obyvateľstva bola veľmi ťažká. Väčšina z vysídrencov sa ocitla v úplne novom prostredí bez vlastných prostriedkov. Reakcie pôvodných obyvateľov na ich príchod neboli vždy pozitívne. Samotná nemecká spoločnosť sa v dôsledku vojny v tomto období nachádzala vo fáze výrazných spoločenských a ekonomických zmien.

Príchod a usídľovanie týchto ľudí však prebiehalo nerovnomerne. Vtedajšími kritériami pre výber určitého územia boli predovšetkým ubytovacie možnosti a zásobovacia situácia. Vysídrenci menili miesta pobytu a sťahovali sa za prácou, tzv. Binnenwanderung medzi zónami, ktorý ale štátom regulovaný nebol.⁴¹ V zásade sa to týkalo predovšetkým západných zón. Problém nerovnomerného rozdelenia spôsoboval komplikácie v povojnovom usporiadaní a jeho dôsledky zabraňovali rýchlemu priebehu stabilizácie celej nemeckej spoločnosti.

Spojenci si uvedomovali, že začlenenie do pracovného procesu je základným predpokladom k úspešnej spoločenskej integrácii vysídrencov do spoločnosti. V prvých povojnových rokoch ešte neexistoval ucelený systém úradov s vymedzenými kompetenciami pre záležitosti vysídrencov. Preto nemali ani jednotlivé krajské vlády presný prehľad o niektorých otázkach, napríklad o profesijnej štruktúre vysídrencov.

⁴⁰ Ulrich Herbert, *Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland* (München: C.H.Beck, 2001), 112.

⁴¹ *Ibid.*, 231.

Značné komplikácie sa vyskytli pri pracovnom začleňovaní vysídleňcov v oblasti poľnohospodárstva. Problém bol v tom, že pôvodne boli agrárni hospodári spätí s pôdou, ale v nových podmienkach ju nemohli získať naspäť, navyše sa pôda s postupnou zástavbou stávala čoraz cennejším artiklom. Pre mnohých vysídlených poľnohospodárov to znamenalo, že sa mohli zamestnať iba ako pomocné, nevyučené pracovné sily.⁴² Už v období hneď po skončení vojny podnikali jednotlivé spolkové krajiny kroky na vyriešenie zlej situácie medzi poľnohospodármi. Hospodárska rada spojených hospodárskych oblastí prijala dva zákony – zákon o usídlení utečencov (Flüchtlingssiedlungsgesetz) a v roku 1949 zákon o okamžitej pomoci (Soforthilfengesetz). V súlade s nimi boli nákupy pôdy úradne regulované a pribudla pre vysídleňcov možnosť získania už existujúcich usadlostí prostredníctvom nákupu, prenájmu, alebo prižením.⁴³

Skutočnosť, že vysídlení boli koncentrovaní predovšetkým v poľnohospodárskych oblastiach spôsobovala, že na veľa priemyselných miestach chýbali pracovné sily. Navyše na vidieku boli konfrontovaní s nedostatkom pracovných príležitostí alebo s tým, že im boli existujúce možnosti profesijne cudzie. Práca v poľnohospodárstve bola aj nedostatočne platená. Domácim poľnohospodárom sa zdalo, že vysídlení nie sú dostatočne vďační. Preto sa tejto práci vysídlení často vyhýbali.

4.2. Aspekty nezamestnanosti

Koncom roku 1949 tvorili vysídlení 17% z celkového počtu obyvateľstva, ale nezamestnanosť medzi nimi bola na úrovni 36%. Celková nezamestnanosť bola v Západnom Nemecku v prvých povojnových rokoch pomerne nízka. Na konci roka 1946 približne 800 tis., v polovici roku 1947 asi 630 tis. a uprostred roku 1949 asi 440 tis., nezamestnaných, čo zodpovedá v percentuálnom vyjadrení 5,2%, 3,6% a 2,5%. Tieto čísla ale môžu byť zavádzajúce, pretože reálnu nezamestnanosť skrývali. Odhady z roku 1947 tvrdia, že v skutočnosti pravdepodobne viac ako tretina všetkých pracovníkov v Bizónii bola bez pracovného miesta.⁴⁴ V tomto čase bolo ale nevyhnutné mať aspoň fiktívne zamestnanie, pretože iba v tomto prípade mal občan nárok na

⁴² Kossert, „Kalte Heimat: die Geschichte der deutschen Vertriebenen nach 1945“, 92.

⁴³ Becker, „Geflüchtet Vertrieben Aufgenommen, Heimatvertriebene im Kreis Groß-Gerau“, 225.

⁴⁴ Hardach K., „Wirtschaftsgeschichte Deutschlands im 20. Jahrhundert (1914-1970), 118-119.

potravinovú kartu (Lebensmittelkarte). V ťažkej povojnovej dobe sa ľudia taktiež často vyhýbali fyzicky náročným zamestnaniam a vyhľadávali skôr ľahšie (výroba cigariet, šiat atď.), prostredníctvom ktorých navyše mohli získať naturálnu odmenu, ktorej hodnota bola často vyššia než tá peňažná. Preto v ťažkom priemysle ľudia chýbali a naopak, ľahšie odvetvia mali prebytok uchádzačov.⁴⁵

Dôležitú úlohu v sprostredkovaní práce plnili pracovné úrady pre vysídlenecov. Ich úlohou bolo okrem iného aj registrovať navrátiťších sa vysídlenecov v táboroch. Údaje následne sprostredkovávali pracovným úradom jednotlivých krajín, ktoré mali vybrať pre vysídlenca vhodné pracovné miesto. Po vojne sa zapájali do náboru pracovných síl aj samotní zamestnávateľia alebo majitelia veľkých podnikov. V niektorých prípadoch sa priamo obracali na vysídlenecké tábory, kde uskutočňovali vlastné nábery.⁴⁶

Po založení Bizónie a na začiatku 50-tych rokov sa realizovalo na medzispolkovej úrovni niekoľko presídľovacích projektov, ktoré zohľadňovali hospodárske a absorpčné možnosti spolkových krajín.

⁴⁵ Hardach K., „Wirtschaftsgeschichte Deutschlands im 20. Jahrhundert (1914-1970)“, 120.

⁴⁶ Hoffman, „Vertriebene in Deutschland : interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven“, 228.

5. Pracovný trh

Následkom vojny sa zmenila štruktúra obyvateľstva a samozrejme aj podoba pracovného trhu. Vojna výrazne zredukovala počet práceschopných mužov v produktívnom veku. Takže na konci vojny stál v podstate nemecký priemysel pred problémom – rozšírila sa priemyselná kapacita, ale ponuka pracovnej sily sa naopak zúžila.⁴⁷ Po kvalifikačnej stránke bola na tom pracovná sila ale lepšie než počas vojny. Vrátili sa milióny nemeckých vojakov, medzi ktorými bolo množstvo kvalifikovaných robotníkov. Taktiež boli k dispozícii rôzne podnikové rekvalifikačné programy ako napríklad americký program „learning by doing“, v ktorých sa robotníci preškoľovali a získavali nové vedomosti, veľa z nich zároveň disponovalo aj remeselníckym alebo živnostenským oprávnením, ktoré ale nemohli uplatniť v agrárnych oblastiach, kam vysídencov presúvali.⁴⁸ Táto situácia sa zmenila počas rekonštrukcií miest v priebehu 50-tych rokov. Postupné začleňovanie prebytku kvalifikovanej pracovnej sily do výrobných odvetví zodpovedajúcich jej kvalifikácii sa môže pokladať za jednu z príčin hospodárskeho zázraku.⁴⁹

Predpokladom pre úspešné zvládnutie kritickej situácie na pracovnom trhu bolo hospodárske a ekonomické oživenie a obnovenie priemyselnej výroby. V tomto trende sa ukázali ako míľnikmi menová a hospodárska reforma, ktoré mali zásadný vplyv aj na podobu pracovného trhu. V období pred menovou reformou prevládali medzi vysídencami tendencie sa pracovnému trhu vyhýbať. Počet ľudí, ktorí oficiálne hľadali prácu sa však krátko po nej takmer zdvojnásobil.

V povojnových rokoch sa rýchlo menila nominálna a reálna hodnota peňazí, čo spôsobovalo regulárne zamestnanie málo atraktívnym.⁵⁰ Pretože peniaze stratili hodnotu, veľa zamestnancov bolo zamestnaných iba relatívne, nakoľko mzdy dostávali v bezcenných ríšskych markách a museli si hľadať prostriedky na obživu iným spôsobom, napríklad nelegálne na čiernom trhu. Čierny obchod, podvody a krádeže boli v prvých povojnových rokoch na dennom poriadku. Bola to doba tak trochu anarchie.⁵¹ Ako negatívum sa prejavovala vysoká koncentrácia obyvateľstva

⁴⁷ Herbert, „Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland“,193.

⁴⁸ Baltensperger, „ Fünfzig Jahre Deutsche Mark“, 93.

⁴⁹ Ibid.,94

⁵⁰ Franz J. Bauer, Flüchtlinge und Flüchtlingspolitik in Bayern 1945-1950 (Stuttgart: Klett-Cotta, 1982), 221.

v poľnohospodárskych oblastiach napríklad na pracovnom výkone, pretože veľa ľudí pracovalo pomerne ďaleko od miesta bydliska a boli nútení za prácou náročne dochádzať.

V roku 1948 v americkej a britskej zóne chýbalo ešte asi 5,3 milióna bytov.⁵² Aj uplatnenie vysídlencov v ich pôvodnom zamestnaní alebo odbore bolo zložité. Profesionálna štruktúra sa odvíjala iba na základe nových pracovných pozícií, ktoré mohlo ponúknuť rozvíjajúce sa povojnové hospodárstvo Nemecka. Môžeme predpokladať, že vplyvom príchodu vysídlencov sa preto nezmenila len štruktúra pracovného trhu, ale aj možnosti zárobkových činností obyvateľstva. Veľký počet z tých, ktorí boli pracovne samostatní spadli do zamestnaneckej závislosti, iní sa dostali do zamestnania, pre ktoré nemali kvalifikáciu.⁵³

5.1. Vplyv menovej reformy na pracovný trh

Veľa utečencov bolo nútených pracovať ako pomocné pracovné sily v priemysle, alebo ako služobníci na poľnohospodárskych usadlostiach. Menová reforma ťažko postihla predovšetkým podniky vysídlencov a tak sa množstvo z nich stalo príjemcami sociálnej podpory.⁵⁴ Riešenie problému ako zároveň bývať a pracovať našlo veľa ľudí v spôsobe, že jednoducho za prácou dochádzali (hodiny peši alebo na bicykli).

S náhlym koncom hospodárenia v podmienkach skrytej inflácie, ktorý nasledoval po menovej reforme, praskla bublina okolo bezproblémového začleňovania vysídlencov. Celkovo nezamestnanosť na istý čas vzrástla, už mesiac po reforme sa medzi vysídlencami zvýšila z 51 500 na 79 700 nezamestnaných. Ďalším dôsledkom menovej reformy bolo rozvázovanie doterajších pracovných pomerov s vysídlencami. Dôvodom k týmto krokom bola skutočnosť, že v septembri 1948 neboli vyhliadky na pracovnom trhu priaznivé. Do uskutočnenia reformy totiž vysídlenci pracovali v poľnohospodárstve a v dedinských remeslách často aj za odmenu vo forme stravy a ubytovania. Avšak po reforme nedostatok peňazí v obehú nútil hospodárov takéto

⁵¹ Albrecht Lehman, *Im Fremden ungewohnt zuhaus* (München: C.H.Beck, 1991), 44.

⁵² Hardach K., „Wirtschaftsgeschichte Deutschlands im 20. Jahrhundert (1914-1970)“, 118.

⁵³ Becker, „Geflüchtet Vertrieben Aufgenommen, Heimatvertriebene im Kreis Groß-Gerau“, 200.

⁵⁴ *Ibid.*, 155.

neregulárne vzťahy ukončiť a dávať prednosť ľuďom, ktorí bývali v mieste pracovnej ponuky.⁵⁵

Pri začleňovaní sa nezávislých podnikateľov z radov vysídlencov do hospodárskeho prostredia sa prejavovala aj skutočnosť, že oproti nim mali pôvodní obyvatelia na pracovnom trhu pomerne výrazné výhody - domáce prostredie, vytvorené sociálne a obchodné väzby. Negatívne pôsobil aj fakt, že vysídlení už nemohli využívať svoj majetok, ktorý mali k dispozícii pred vojnou a chýbali im aj nevyhnutné obchodné väzby.

Percentuálny pomer dlhodobo nezamestnaných vysídlencov k domácejmu obyvateľstvu bol taktiež vysoký. Vo februári 1950 bolo percento vysídlencov hľadajúcich prácu minimálne jeden rok takmer dvojnásobne vyššie než u domácich obyvateľov (8,2%).⁵⁶

5.2. Nezamestnanosť – možnosti riešenia

V každom prípade sa došlo k záveru, že problém nezamestnanosti sa dá vyriešiť len vtedy, ak sa podarí vo všeobecnosti vyriešiť problém s ubytovaním. Vrchol celkovej a aj vysídleneckej nezamestnanosti bol dosiahnutý v roku 1950. V tomto období sa ale zároveň začalo hospodárske zotavovanie a postupný rast, na ktorom mali podiel aj vysídlení a umožnená sloboda sťahovania sa⁵⁷. Na podporu zvyšovania zamestnanosti v západných zónach bola zostavená skupina, ktorá vytvorila americký nadačný projekt - Technical-Assistance-Commission „Sonnen“. Komisia sa skladala z expertov z USA a Západného Nemecka a v období medzi septembrom a decembrom 1950 navrhla šesťročný plán, na základe ktorého bolo vyčlenených zhruba 12,5 miliárd DM na obnovu ubytovacích kapacít, hospodárskych usadlostí, odborného vzdelávania, presídľovania a pôžičiek pre remeselnícke a priemyselné podniky.⁵⁸

Ako najlepšia a najefektívnejšia možnosť sa ukázala práca v stavebníctve, v ktorom fungovali vládne programy na podporu bytovej výstavby. Stavebníctvo bolo

⁵⁵ Bauer, „Flüchtlinge und Flüchtlingspolitik in Bayern 1945-1950“, 212.

⁵⁶ Kossert, „Kalte Heimat: die Geschichte der deutschen Vertriebenen nach 1945“, 95.

⁵⁷ Bauer, „Flüchtlinge und Flüchtlingspolitik in Bayern 1945-1950“, 215.

jedným z hnacích motorov konjunktúry a podporovalo zároveň pracovný trh.⁵⁹ Po založení SRN boli naplánované dva vládne programy, a to aj napriek počiatočnej neochote, na presídlenie obyvateľstva a tým odľahčenie hlavných vysídleneckých oblastí, prostredníctvom čoho sa malo dosiahnuť rovnomerné rozloženie vysídlencom po krajine. Presídlenie sa malo týkať asi 300 tis. ľudí, ktorí sa mali presťahovať najmä do krajín francúzskej zóny. Je však smutným faktom, že sa opakovali chyby z prijímania vysídlencom v roku 1946. Vysídlení boli rozdelení podľa danej schémy a nie podľa absorpčných možností jednotlivých oblastí a preto opäť často nenašli pracovné uplatnenie.

Ako jedno z riešení zameraných na zmiernenie stúpajúcej nezamestnanosti sa naskytla možnosť zamestnať vysídlencom v zahraničí. V rokoch 1948 a 1949 sa uskutočnili akcie s cieľom naverbovať ich do Anglicka a Francúzska, ale stroskotali na ich značnom odpore. Tieto akcie sa mali dotýkať asi 30 tis. ľudí. Do januára 1949 sa vyšplhala nezamestnanosť medzi vysídlencom na 41,5%.⁶⁰

Počet nezamestnaných spomedzi vysídlencom v spolkových krajinách SRN k 31.12.1949 uvádza tabuľka 2.

⁵⁸ Hoffman, „Vertriebene in Deutschland: interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven“, 233.

⁵⁹ Bauer, „Flüchtlinge und Flüchtlingspolitik in Bayern 1945-1950“, 216

⁶⁰ Bauer, „Flüchtlinge und Flüchtlingspolitik in Bayern 1945-1950“, 214.

Tab. 2 Počet nezamestnaných spomedzi vysídlencov v spolkových krajinách SRN k 31.12.1949

	Nezamestnanosť celková	Nezamestnaní vysídlenci	Percentuálny podiel vysídlencov na	
			Nezamestnanosti	Obyvateľstve
Šlezvisko-Holštajnsko	221 184	129 365	58,5	34,9
Hamburg	71 874	1 441	2,0	5,9
Dolné Sasko	367 701	159 514	43,4	26,8
Severné Porýnie – Vestfálsko	196 107	25 514	13,0	9,1
Brémy	17 457	1 448	8,3	6,9
Hesensko	132 977	36 304	27,3	15,4
Bádensko – Wurttenbersko	68 298	23 818	34,9	18,4
Bavorsko	406 295	162 129	39,9	21,0
Báden	11 227	1 691	15,1	5,6
Wurttenbersko-Hohenzollern	12 229	5 426	44,4	8,0
SRN spolu	1 505 349	546 650	35,1	16,1

Zdroj: Kossert, *Kalte Heimat: die Geschichte der deutschen Vertriebenen nach 1945* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2008), 94.

V SRN mali iba tri spolkové krajiny úroveň nezamestnanosti vyššiu než bol celkový priemer, avšak tieto krajiny prijali zároveň najvyšší počet vysídlencov. Boli to Bavorsko, Dolné Sasko a Šlezvisko-Holštajnsko.

5.3. Príklad - Hesensko a Bavorsko

Medzi spolkové krajiny s veľkým počtom vysídlencov za radilo aj Hesensko. Na zvládnutie problému s vysídleným obyvateľstvom boli prijaté rôzne vládne iniciatívy. Jednou z nich bol napríklad Hesenský plán. K stabilizácii situácie prispeli taktiež prostriedky získané na základe prijatia LAG. Menová reforma priniesla odstránenie tieňovej ekonomiky, čo viedlo k legalizácii pracovných vzťahov a rozviazaniu tých

neregulárnych, čoho dôsledkom bolo zvýšenie nezamestnanosti. Bol rozdiel medzi poľnohospodárskym severom a prevažne priemyselným juhom a práve tu, v Hesensku sa ukázalo, ako správne použiť presídlenia.⁶¹

Hesenský plán počítal s použitím masívnych finančných prostriedkov na vyriešenie situácie s nezamestnanosťou. V podstate bol založený na dvoch možnostiach a to buď priviesť ľudí k práci, alebo prácu k ľuďom. Počítalo sa s tým, že výstavba ubytovacích kapacít musí ísť ruka v ruke s obnovou nových pracovných príležitostí. Plán vyhlásil v roku 1951 hesenský predseda vlády Georg August Zinn a boli v ňom zhrnuté tieto hlavné body:⁶²

- 1) presídlenie v rámci spolkovej krajiny viac ako 100 tis. vysídlelcov s ohľadom na ich priemyselné začlenenie,
- 2) zriadenie asi 25 tis. nových ubytovacích jednotiek, aby sa presídlenie mohlo uskutočniť,
- 3) zriadenie 25 tis. nových pracovných príležitostí v priemysle a v rámci živností na nutné ozdravenie konkrétnych oblastí a na zmiernenie vysokej nezamestnanosti medzi vysídlelcami,
- 4) zriadenie 3 tis. nových poľnohospodárskych usadlostí.

Na tieto štyri hlavné opatrenia malo byť vynaložených 500 miliónov mariek.

Výsledkom realizácie plánu bol nárast počtu samostatných podnikov vo vlastníctve vysídlelcov, vďaka čomu vznikli nové pracovné miesta. Do roku 1953 sa zvýšil počet pracovných miest z 15 100 na 81 tis. Celkovo sa s pomocou Hesenského plánu a z prostriedkov získaným prostredníctvom zákona o vyrovnaní zaťaže (LAG) zriadilo 11 715 pracovných miest a 9 123 ich bolo stabilizovaných.⁶³ Predovšetkým pozitívny vplyv to malo na sever krajiny, ktorá je príkladom, že cieľovými programami, ako je presídľovanie a výstavba bytov, sa dá vysídlelecká otázka zvládnuť a dokonca

⁶¹ Messerschmidt, „Hessen und die Vertriebenen : eine Bilanz von 1945 bis zur Gegenwart“, 55.

⁶² Becker, „ Geflüchtet Vertrieben Aufgenommen, Heimatvertriebene im Kreis Groß-Gerau“, 180.

⁶³ Becker, „ Geflüchtet Vertrieben Aufgenommen, Heimatvertriebene im Kreis Groß-Gerau“, 184.

môže pomôcť k rastu regiónu. Na severe dokonca vznikol nedostatok pracovných miest.⁶⁴

Najskôr boli vysídlení, tak ako všade, nútení pracovať ako pomocné sily v priemysle, na poľnohospodárskych farmách alebo na stavbách. Možnosti pracovať samostatne, nezávisle ako živnostník, v priemysle, alebo v obchode boli v prvých povojnových rokoch obmedzené. V oblasti remeselných živností vysídlení najskôr pracovali ako pomocníci, kým si neskôr nezaložili vlastnú živnosť. Vysídlených Nemcov ale prekážky nezlomili a vo svojom úsilí integrovať sa boli vytrvalí a odhodlaní. Od roku 1946 si začali zakladať vlastné živnosti. Do marca 1948 bola štruktúra vysídleneckých podnikov v hesenskej oblasti Groß–Gerau nasledovná:⁶⁵

- priemyselní podnikatelia	14
- veľkoobchody	6
- maloobchody	17
- remeselníci	45
- obchodní zástupcovia	2
- záhradníctva	3
- automobilové dielne	6

Pozitívne dopady Hesenského plánu sa prejavili napríklad v tom, že hesenské hospodárstvo sa dostalo do štádia, kedy bolo možné prijímať nových vysídlenecov.

Oblasť Groß-Gerau sa prostredníctvom vzniknutých pracovných príležitostí stala spolkovou krajinou, ktorá vysídlenecov prijímala. Veľa vysídlenecov našlo uplatnenie v automobilovom priemysle.

Aj napriek expandujúcemu hospodárstvu bola ale nezamestnanosť medzi vysídlencami v priemere vyššia než medzi pôvodným obyvateľstvom. V priebehu troch rokov sa však pomocou Hesenského plánu podarilo nezamestnanosť vysídlenecov znížiť.⁶⁶

Od roku 1949 sa nezamestnanosť v Hesensku vyvíjala tak, že nezamestnanosť medzi vysídlencami v decembri 1949 bola na úrovni 36,3%, postupne sa znižovala a v septembri 1958 klesla na 19,5%, pričom podiel vysídlenecov na celkovom počte

⁶⁴ Messerschmidt, „Hessen und die Vertriebenen : eine Bilanz von 1945 bis zur Gegenwart“, 56.

⁶⁵ Becker, „Geflüchtet Vertrieben Aufgenommen, Heimatvertriebene im Kreis Groß-Gerau“, 202.

⁶⁶ Ibid., 203.

obyvateľstva bol v septembri 1949 16,4% a v septembri 1958 18,2%. Na tomto vývoji sa podieľali najmä vonkajšie faktory ako presídlenie vysídlenecov do oblastí s väčším pracovným potenciálom a významné vládne opatrenia na zvládnutie pracovnej situácie v hlavných prísťahovaleckých krajinách, vďaka čomu sa od roku 1959 dosiahol v SRN stav plnej zamestnanosti.

V Bavorsku žilo k 13. septembru 1950 asi 1 924 tis. vysídlenecov, čo predstavovalo 21,1% z celkového počtu obyvateľstva.⁶⁷ Pre všetkých registrovaných práceschopných vysídlenecov tu platila pracovná povinnosť. Sprostredkovanie práce ale stroskotávalo na nedostatku ubytovacích kapacít v mestách, a práve kvôli tomuto faktoru nemohlo byť množstvo vysídlenecov masívne zaradených do práce.⁶⁸ Pre vysídlenecov v Bavorsku platilo, že mali zväčša mestský alebo malomestský pôvod, ale koncentrovaní boli v poľnohospodárskych usadlostiach. Avšak s dôrazom kladeným na svoje predošlé zamestnanie alebo vzdelanie, sa vyhýbali práci v poľnohospodárstve. Ale na druhej strane poľnohospodárovi, ktorý nutne potreboval pracovnú silu, bránili ubytovať niekoho iného. Väčšina z týchto vysídlenecov zamestnanie na farmách vnímala len ako dočasné riešenie a hľadali si vhodnejšiu prácu aj napriek tomu, že stále na farmách bývali. Vo februári 1946 vyhlásil štátny komisár pre vysídlenecov nariadením pozastavenie slobody sťahovania všeobecne pre všetky mestá a okresy.

Na pracovnom trhu sa prejavila neprítomnosť množstva vojnových zajatcov a v istých skupinách povolání denacifikácia. Napríklad v oblasti školstva, kde denacifikácia prebehla obzvlášť intenzívne. Pôvodné miesta sa tak stali voľné pre vysídlenecov. Uprostred roku 1948 bol každý tretí učiteľ na ľudovej škole vysídlenec.⁶⁹ Zaujímavý je aj fakt, že Bavorsko bolo viac-menej agrárna krajina a vysídlenecov boli prevažne zo Sudet. Mali priemyselné zázemie, čo znamenalo, že v Bavorsku zakladali vlastný priemysel, ktorý sa tam ešte nevyskytoval, napríklad sklárstvo.⁷⁰

Evidentný bol hlavne nízky podiel zamestnaných v poľnohospodárstve, v ktorom predstavovali vysídlenecov 10,6% z celkového počtu zamestnaných. Taktiež k problému s nedostatkom pracovných miest sa začalo pristupovať naozaj seriózne, až do tej miery,

⁶⁷ Marita Krauss, *Integrationen: Vertriebene in den deutschen Ländern nach 1945* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2008), 70.

⁶⁸ Bauer, „Flüchtlinge und Flüchtlingspolitik in Bayern 1945-1950“, 206.

⁶⁹ Bauer, „Flüchtlinge und Flüchtlingspolitik in Bayern 1945-1950“, 207.

⁷⁰ Maier 23 -

že domáci, pôvodní hospodári žiadali, aby sudetskí Nemci prijatí do Bavorska boli ihneď pridelení k nim.⁷¹

Koncom októbra 1946 bolo podľa bavorských štatistík 525 tis. vysídlených ľudí, čo predstavuje 72,3%, opäť začlenených do pracovného procesu. Zamestnanosť v skupine vysídlencov ale zostávala výrazne nižšia - 43,8% než u pôvodného nemeckého obyvateľstva (49,9%), a to aj napriek faktu, že veková štruktúra vysídlencov bola perspektívnejšia, pretože ich bolo viac v produktívnom veku.⁷²

V roku 1946 sa odhadovalo, že asi 40% až 50% vysídlencov je zamestnaných v rovnakom alebo príbuznom odbore ako pôvodne. V roku 1948 predstavoval tento odhad už 82%. Ak by sme porovnali štruktúru zamestnaní, je v roku 1946 vidieť značný rozdiel medzi ostatným obyvateľstvom a vysídlencami. V októbri 1946 činil počet zamestnaných vysídlencov 525 tis., z toho bolo 5,3% nezávislých podnikateľov oproti 24,2% v ostatnom obyvateľstve a 93,5% (z čoho predstavovali robotníci 79,4%), vykonávalo závislú pracovnú činnosť oproti 53% v ostatnom obyvateľstve.⁷³ Do menovej reformy sa v začleňovaní vysídlencov do pracovného života uskutočnili citeľné pokroky, a to aj napriek tomu, že na tento proces pôsobili niektoré negatívne faktory ako napríklad nevhodná dislokácia pracovnej sily. V decembri 1947 bolo zamestnaných 529 tis. vysídlencov, čo zo všetkých zamestnaných v Bavorsku predstavovalo 22%. V júni 1948 klesol počet nezamestnaných vysídlencov na 51 500, čo ale stále nič nemenilo na fakte, že tvorili 35,3% zo všetkých nezamestnaných.

5.4. Príklad – Hamburg

Mesto sa nachádzalo v britskej okupačnej zóne. Bolo bohaté na priemysel a teda malo značný ekonomický potenciál. Už päť mesiacov po vojne mal takmer každý vysídlenec pracovné miesto.⁷⁴ Nebolo to ale takto o počiatku, po vojne zaviedla britská

⁷¹ Bauer, „Flüchtlinge und Flüchtlingspolitik in Bayern 1945-1950“, 210.

⁷² Ibid.,209.

⁷³ Ibid.,211-212.

⁷⁴ Hoffman, „Vertriebene in Deutschland: interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven“, 251.

vláda zákaz prisťahovalectva do mesta a povolenie udeľovala iba tomu, kto bol potrebný pre hospodársku obnovu.⁷⁵

Firmy v Hamburgu mohli okamžite po vojne obnoviť svoju produkciu, hoci sa prejavoval nedostatok surovín. Priemyselná kapacita dosahovala úroveň 75% z roku 1938 a v priemysle bolo zamestnaných 81% pracovných síl aj napriek tomu, že produkcia dosahovala iba 25 % produkcie pred vojnou.⁷⁶

Už v júli 1945 vyhlásila britská vláda, že v meste je nedostatok pracovných síl a registrovala 34 tis. voľných pracovných miest. Problém ale spôsobovalo to, že v meste boli zo 61% zničené domy, vládla zlá zásobovacia situácia a prejavoval sa nedostatok energií, a preto mesto nemohlo prijať výrazný počet ľudí. Následne ale z dôvodu zlepšenia situácie už prijatých vysídlelcov úrady opäť prijali opatrenia na obmedzenie prisťahovalectva, čo znamenalo povinné udeľovanie povolenia k pobytu, ktoré navyše k tomu bolo viazané na existujúce pracovné miesto.⁷⁷ Toto povolenie dostali iba vysídlení, ktorí boli schopní pracovať v oblastiach s nedostatkom pracovných síl. Uplatňovanie tohto princípu znamenalo pozitívum pre ekonomiku mesta. Na strane druhej ale z neho vyplývali nevýhody pre samotných ľudí, pretože to znamenalo prakticky nútenú prácu. Táto skutočnosť spôsobovala, že nové miesto bolo výrazne odlišné od pôvodného zamestnania.⁷⁸ V inej profesii, než ako boli vyučení, bolo zamestnaných 20,1% vysídlelcov.⁷⁹

Pre ľudí, ktorí sa nachádzali v táboroch, platila povinná služba, za ktorú mohli dostať symbolickú odmenu. Ten, kto sa jej vyhol, mohol byť prinútený opustiť tábor. Preto aj veľmi zriedka dochádzalo k zmene zamestnania. Množstvo z vysídlelcov pracujúcich v Hamburgu boli pendleri, ktorí dochádzali za prácou niekoľko hodín z okolitých oblastí Šlezvicka-Holštajnska a Dolného Saska.⁸⁰

⁷⁵ Krauss, „Integrationen: Vertriebene in den deutschen Ländern nach 1945“, 96.

⁷⁶ Hoffman, „Vertriebene in Deutschland: interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven“, 254.

⁷⁷ Krauss, „Integrationen: Vertriebene in den deutschen Ländern nach 1945“, 108.

⁷⁸ Hoffman, „Vertriebene in Deutschland : interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven“, 256.

⁷⁹ Ibid., 261.

⁸⁰ Hoffman, „Vertriebene in Deutschland : interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven“, 262.

Na konci roku 1946 tvorili skupinu nezamestnaných v Hamburgu predovšetkým ľudia, ktorých schopnosť pracovať bola určitým spôsobom obmedzená a starší ľudia. Aj napriek tomu, že úroveň nezamestnanosti v Hamburgu bola vyššia ako priemer v celej SRN v roku 1950, bolo nezamestnanosťou postihnutých minimálne množstvo vysídlencov.⁸¹

V roku 1950 nastali vhodné podmienky k tomu, aby sa zaviedla sloboda sťahovania, čím sa zrušila aj povinnosť vlastníť povolenie k pobytu. Hamburské prisťahovalecké právo navyše uprednostňovalo závislých zamestnancov. Lekárnici a akademické povolania, ako napríklad advokáti, patrili ku skupine, ktorá bola podrobovaná rôznym reštrikciám. Počet odmietnutých žiadostí o udelenie povolenia na podnikanie v týchto odboroch dosiahol v roku 1949 hranicu 10% z celkového počtu žiadostí. Naproti tomu bez problémov sa odsúhlasovali žiadosti pri povolaniach, ktorých bol nedostatok, ako napríklad lekári, ktorých bolo v roku 1949 z radov vysídlencov 237, t.j. 11%.⁸² Najpočetnejšie zastúpenie vysídlencov bolo medzi vlastníkmi veľkopodnikov (50 - 99 zamestnancov) v oblasti stavebných remesiel, textilníctva, odevníctva a garbiarstva. Počet remeselníckych podnikov narastal najmä medzi rokmi 1950 až 1951. Na rozdiel od iných oblastí, nebolo v Hamburgu cítiť napätie medzi hospodárskou obnovou a prijímaním utečencov. Dosiahlo sa to vďaka tomu, že v Hamburgu fungovali opatrenia upravujúce prisťahovalectvo a prísne kritériá pre výber pracovných síl.⁸³

⁸¹ Hoffman, „Vertriebene in Deutschland: interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven“, 259.

⁸² Ibid., 263.

⁸³ , Hoffman, „Vertriebene in Deutschland: interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven“, 270.

Záver

Príchod a začleňovanie miliónov vysídlených Nemcov a utečencov do ich staronovej vlasti v okupovaných zónach bývalej Nemeckej ríše bolo výzvou vo všetkých smeroch. Samotné začleňovanie prebiehalo v určitých fázach a stupňoch. V kultúrnej rovine napríklad nie je úplne dokončené doteraz. Bezprostredne po príchode vysídlencov im bolo potrebné zabezpečiť živobytie a ubytovanie. Potreba vlastného stabilného bývania v tomto procese hrala významnú úlohu. Zamestnanie ako prostriedok obživy a s ním spojené zabezpečenie si životných potrieb, bolo základným predpokladom úspešného budovania si novej existencie. Vlastná práca zabezpečovala vysídlencom stabilný spoločenský status. Vo väčšine priemyselných miest, v ktorých bola ponuka práce, boli ubytovacie kapacity vo veľkej miere zničené. Vznikal tým problém nadmernej koncentrácie vysídlencov v poľnohospodárskych oblastiach s nedostatkom pracovných príležitostí. Z tohto dôvodu nemohlo veľa z nich dlho nájsť pracovné uplatnenie alebo uplatnenie mimo poľnohospodársku oblasť.

Ďalším predpokladom pre obnovu pracovného trhu bola konsolidácia nemeckého hospodárstva. Po skončení vojny bolo samozrejme v zlom materiálnom stave. Zaťažovalo ho aj množstvo iných faktorov ako boli povinné reparácie, demontáže alebo obmedzenie vojenskej výroby, spojenecká regulácia výroby, nedostatok surovín v určitých oblastiach často spôsobený aj poškodenou dopravnou infraštruktúrou alebo nedostatkom prepravných prostriedkov. Hospodárska obnova a začlenenie sa vysídlencov na pracovnom trhu sú vzájomne podmienené.

Pre hospodársku obnovu bol taktiež dôležitý fakt, že Spojenci si pomerne včas uvedomili potrebu obnovy Nemecka. Významná bola materiálna pomoc z Marshallovho plánu. Preto Veľká Británia a USA začali už v roku 1947 spolupracovať v rámci zjednocovania hospodárskeho priestoru a založili Bizóniu, následne sa k nim pripojilo aj Francúzsko a vznikla Trizónia. Hospodárstvo sa na základe spolupráce začalo zotavovať, ale dôležité bolo odstrániť rozsiahly čierny trh a zbaviť sa znehodnotenej starej meny. V roku 1948 prebehla menová reforma, ktorá bola míľnikom k nastoleniu reálne fungujúceho trhového hospodárstva a k zastaveniu inflácie. Podnikatelia mohli opäť sledovať svoje výrobné a finančné ciele a zároveň reforma znamenala prínos pre pracujúcich ľudí, pretože ich mzda mala hodnotu a tým vzrástol význam regulárnych pracovných pomerov.

Posledným predpokladom úspešnej obnovy hospodárstva bolo potom už len prerozdelenie vysídlencov na území západných zón tak, aby sa na jednej strane vyplnili medzery a naopak, na strane druhej odbremenili hlavné vysídlenecké oblasti ako Bavorsko alebo Hesensko. So zjednocovaním v hospodárskej oblasti sa začala aj spolupráca v otázke vysídlencov a preto sa mohlo uskutočniť niekoľko presídľovacích programov. Taktiež sa spolupráca rozvíjala aj v ďalších oblastiach, napríklad v rámci preškolovania a pod.

Priaznivá medzinárodná hospodárska situácia, konkrétne korea-boom taktiež podporila rast nemeckého hospodárstva a to hlavne oblasť exportu. Môžeme povedať, že od 50-tych rokov boli štrukturálne problémy v hospodárstve a na pracovnom trhu vyriešené, nezamestnanosť medzi vysídlencami začala klesať a problém začleňovania bol následne odstránený.

Príchod vysídlencov a ich vplyv na obnovu Západného Nemecka bol svojim spôsobom logicky problém, nepredstavoval ale výrazný negatívny faktor. Naopak, vysídlenci v mnohom znamenali pozitívum, priniesli nové remeslá, priemysel do poľnohospodárskych oblastí, alebo vykryli vojnové straty. Boli ochotní, alebo skôr prinútení pracovať v oblastiach, v ktorých to bolo potrebné a tak významným spôsobom prispeli k rýchlej obnove vojnou zničeného hospodárstva.

Na základe vyššie uvedených faktov môžeme teda vyvodiť nasledujúce závery. Pre hospodársku obnovu Nemecka boli dôležité viaceré predpoklady. V prvom rade to bola ochota a záujem Spojencov, druhým predpokladom bol dostatok finančného kapitálu a tretím faktorom sa stala voľná pracovná sila, ktorá bola ťažiskom realizácie obnovy. Spojenci si na základe zhoršujúcej sa medzinárodnej situácie pomerne rýchlo uvedomili, že prosperujúce Nemecko je pre nich výhodnejšie, než záťaž spojená s okupáciou. Predpokladom pre správne a efektívne využitie zahraničnej finančnej a materiálnej pomoci Spojencov bolo skonsolidovanie politických a sociálnych pomerov v Nemecku. Záťaž spojenú s príchodom vysídleného obyvateľstva nebolo v tomto smere možné ignorovať, naopak jej vyriešenie predstavovalo jednu z prvoradých úloh spojených s obnovou hospodárstva.

Vysídlenci určite predstavovali najmä v prvých chaotických povojnových rokoch sociálnu a finančnú záťaž. Ich príchodom sa zvýšila potreba dovozu potravín,

poberali finančnú podporu, ktorá mohla byť využitá iným spôsobom a na iné účely, napríklad na rekonštrukciu atď.

Do roku 1950 prišlo do západných zón 8,3 milióna vysídlencov a utečencov z nemeckých východných území. Pokiaľ by sme odhliadli od počtu vysídlencov z celkového počtu obyvateľstva Nemecka zistíme, že počet pôvodného nemeckého obyvateľstva bol o jeden milión menší než v roku 1939. Časť vysídlencov tak v podstate vyplnila voľný priestor, ktorý vznikol na pracovnom trhu. Ukázalo sa, že najneskôr na konci 50-tych rokov bol proces prijímania pracovných síl z bývalých východných území ukončený a to vďaka výrobe, ktorá za 10 rokov viedla k zdvojnásobeniu hrubého domáceho produktu.⁸⁴ Hospodárska obnova a začleňovanie vysídlencov do pracovného procesu tak boli navzájom podmienené. Tým, že vysídlenci boli ochotní pracovať za nízke mzdy, v náročných odvetviach a množstvo z nich malo odbornú kvalifikáciu, predstavovali pozitívny vplyv na povojnový hospodársky vývoj. Jednotlivé krajiny tak v relatívne krátkom čase absorbovali väčší podiel práceschopných vysídlencov, bez ktorých by inak na pracovnom trhu už v 50-tych rokoch mohol vzniknúť deficit. Od roku 1950 nastal v Západnom Nemecku všeobecný trend poklesu nezamestnanosti medzi vysídlencami.⁸⁵ Ďalším pozitívom vysídlencov bola ich veková štruktúra, ktorá bola nižšia než u pôvodného obyvateľstva. Mohli sa preto ľahšie prispôbiť novovznikajúcemu trhu s modernými technológiami. Vysídlení podnikatelia sa vracali k svojim pôvodným povolaniam, z ktorých väčšina bola exportne orientovaná, alebo nahradzovala importný tovar, čím významne prispeli k harmonizácii nerovnomernej štruktúry produkcie Západného Nemecka.⁸⁶

Dôvodom počiatočného zaťaženie nie je iba samotný príchod vysídlencov a utečencov. Výrazne sa na ňom podieľali vonkajšie faktory a štrukturálne problémy. Spojenci sa snažili po skončení vojny získať čo najviac materiálnych a finančných kompenzácií. Zároveň každý z nich sledoval zo začiatku vlastné záujmy. Pokiaľ by sa príchod vysídlencov odohrával od začiatku s ohľadom na ubytovacie a hospodárske možnosti jednotlivých krajín, ušetrili by si množstvo neskorších komplikácií, ktoré popisujeme vyššie a obnova hospodárstva sa mohla uskutočniť ešte rýchlejšie

⁸⁴ Herbert, „Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland“,195.

⁸⁵ Hoffman, „Vertriebene in Deutschland : interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven“, 260.

⁸⁶ Hardach G., „Der Marshall-Plan“,201.

Summary

The expulsion hit almost 12 million of people and their arrival meant one of the most acute problems for the western occupational powers Great Britain, USA and France in post-war Germany. With regard to the fact, that directly after World War II The Big Three – F. D. Roosevelt, Stalin and W. Churchill had not got the whole situation in Europe under their control, they were not able to avoid so called wild expulsion. The result was the arrival of millions of ethnic Germans crushingly and unorganized into the new country.

The main challenge was how to cope with unequable allocation of expelled Germans, default of housing capacities especially in the cities and with high unemployment among this group of people. There were great disparities between urban and rural population. These problems were interconnected with economic situation in the country. The western occupational power launched to cooperate on economic unification of the occupied zones. Firstly originated Bizone, then Trizone and at last The Federal Republic of Germany. In particular zones were built up federal states and administration for expelled Germans was in their competences. The government of France refused to receive these people till 1948.

The industry condition in post-war Germany was quiet favourable, important amount of the main concerns remained well-preserved. Policy of dismantling was abandoned relatively quickly. As an important braking factor appeared rather lack of raw materials and destroyed road-traffic infrastructure. Critical was the situation in agrarian sector. The agrarian production was low and failed to cover the heavy demand. From the beginning the prices of agrarian product were state controlled in order to assure living wages for agriculturists. What helped the economic reconstruction of West Germany the most, was the positive situation on the international market as a consequence of the Korea war. It boosted up the demand for german goods. The problem in the form of black market and weak currency was eliminated by the currency reform in 1948. Main contributions of the currency reform were elimination of the black market, support of the production and improvement for the business environment, pay rise and work performance and shift of economy to tertiary sector. After adoption of the currency reform followed the economic reform, which promoted free-market relations.

These two reforms were the accelerator of economic reconstruction and economy performance rose by 30% in one year.

The social situation of expelled Germans after their arrival was very bad. They did not have material means and were reliant on the state support. From that reason was for them very important to find a job. The rate of unemployment among expelled Germans was higher than among primal Germans. There were many reasons, why it was so. They had to face discrimination from the side of other Germans, they did not had social connection and so on. After the World War II was german industry capacity extended hence there were jobs. The problem was lack of accommodation facilities, unequal dispersal and inadequate qualification of expelled Germans. Therefore governments mediate them jobs, gave them possibility for requalification in different retraining programs or through resettlement programs brought them to a job. The social situation of expelled Germans improved also after the currency reform. The government backed up building programs, which solved the question of unemployment and lack of accommodation facilities. Successful instance how to cope with unemployment among expelled Germans through the resettlement program is Hesse. Into Bavaria - mainly agricultural country brought the expelled Germans their industry and brightened the production.

The conclusion is, that on the one hand in first post-war years the expelled Germans were to a certain extent a ballast for social sector but on the other hand they brought lot of positives, for examples they compensated loss of population in consequence of the war, brought new industrial branches and were part of economic recovery of Germany.

Použitá literatura

ODBORNÁ LITERATÚRA:

ABELSHAUSER, Werner. *Deutsche Wirtschaftsgeschichte seit 1945*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2004. 527 s. ISBN 3-89331-571-3.

BALTENSPERGER, Ernst. *Fünfzig Jahre Deutsche Mark*. München : Beck, 1998. 876 s. ISBN 3-406-43659-5.

BAUER, Franz J. *Flüchtlinge und Flüchtlingspolitik in Bayern 1945-1950*. Stuttgart : Klett-Cotta, 1982. 328 s. ISBN 3-525-35945-4.

BECKER, Ortrud. *Geflüchtet Vertrieben Aufgenommen, Heimatvertriebene im Kreis Groß-Gerau*. Griesheim : Bund der Vertriebenen, 1990. 319 s. 3-925103-35.

BROSZAT, Martin. Henke, Woller. *Von Stalingrad zur Währungsreform*. München : Oldenbourg, 1990. 767 s. ISBN 3-486-54133-1.

ERKER, Paul. *Deutsche Unternehmer zwischen Kriegswirtschaft und Wiederaufbau: Studien zur Erfahrungsbildung von Industrie-Eliten*. Paul Erker und Toni Pierenkemp. München : Oldenbourg, 1999. 331 s. ISBN 3-486-56363-7.

FELDENKIRCHEN, Wilfried. *Die deutsche Wirtschaft im 20. Jahrhundert*. München : Oldenbourg, 1998. 162 s. ISBN 3-486-55053-5.

GRÜNbacher, Armin. *Reconstruction and Cold War in Germany : the Kreditanstalt für Wiederaufbau*. Aldershot : Ashgate, 2004. 278 s. ISBN 0-7546-3806-5.

HAMPE, Peter. Christoph, Buchheim. *Währungsreform und soziale Marktwirtschaft (Rückblicke und Ausblicke)*. München : Olzog Verlag, 1989. 139 s. ISBN 3-7892-8440-8

HARDACH, Gerd. *Der Marshall-Plan*. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1994. 351 s. ISBN 3-423-04636-8.

HARDACH, Karl. *Wirtschaftsgeschichte Deutschlands im 20. Jahrhundert (1914-1970)*. Göttingen : Vandenhoeck und Ruprecht, 1993. 272 s. ISBN 3-525-33380-3.

HERBERT, Ulrich. *Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland*. München : Beck, 2001. 442 s. ISBN 3-406-47477-2.

HOFFMAN, Dierk. Marita, Krauss. Michael, Schwartz. *Vertriebene in Deutschland : interdisziplinäre Ergebnisse und Forschungsperspektiven*. München : Oldenbourg, 2000. 474 s. ISBN 3-486-64505-6.

KHUN, Ekkehard. *Nicht Rache, nicht Vergeltung. Die deutschen Vertriebenen*. München: Langen Müller, 1987. 368 s. ISBN 3-7844-2126-1.

KOOP, Volker. *Besetzt. Französische Bestatzungspolitik in Deutschland*. Berlin : be.bra verlag, 2005. 352 s. ISBN 3-89809-064-7.

KOSSERT, Andreas. *Kalte Heimat : die Geschichte der deutschen Vertriebenen nach 1945*. Bonn : Bundeszentrale für Politische Bildung, 2008. 430 s. ISBN 978-3-89331-879-7.

KRAUSS, Marita. *Integrationen : Vertriebene in den deutschen Ländern nach 1945*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2008. 223 s. ISBN 978-3-525-36757-5.

LEHMAN, Albrecht. *Im Fremden ungewohnt zuhaus*. München : Beck, 1991. 265 s. ISBN 3-406-35298-7.

MESSERSCHMIDT, Rolf . *Hessen und die Vertriebenen : eine Bilanz von 1945 bis zur Gegenwart*. Bonn : 2010. 208 s.

ODBORNÉ ČLÁNKY:

DUDLEY, Kirk. Economic and Demographic Developments in Western Germany. *Population Index*. Citované dňa 8.4 2012. Dostupné z www.jstor.org/stable/2731243 . 1.

DÜWELL, Kurt. Germany 1945-1950 Problems of the ‚Economic Miracle‘. *History Today*. Citované dňa 15. 4. 2012. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>. 9.

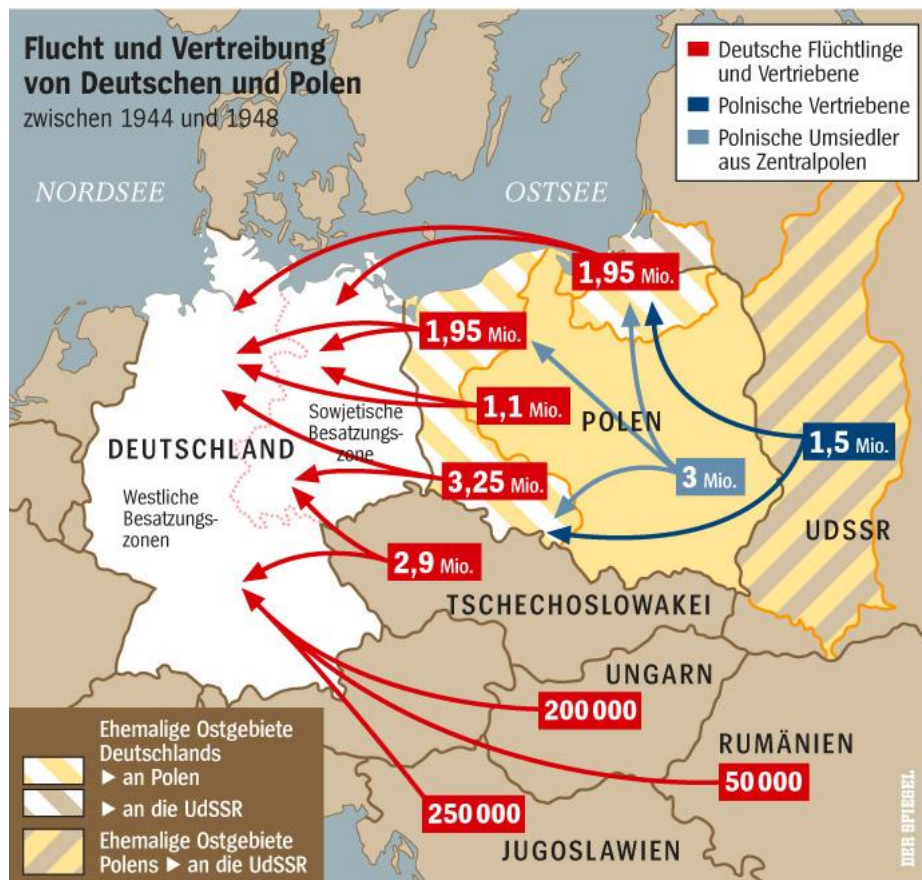
THER, Philip. The Integration of Expellees in Germany and Poland after World War II: A Historical Reassessment. *Slavic Review*. Citované dňa 8.4. 2012. Dostupné z www.jstor.org/stable/2501238 . 4.

Zoznam príloh

**Príloha č. 1: Útek a vyhnanie Nemcov a Poliakov medzi rokmi 1944 a 1948
(obrázok)**

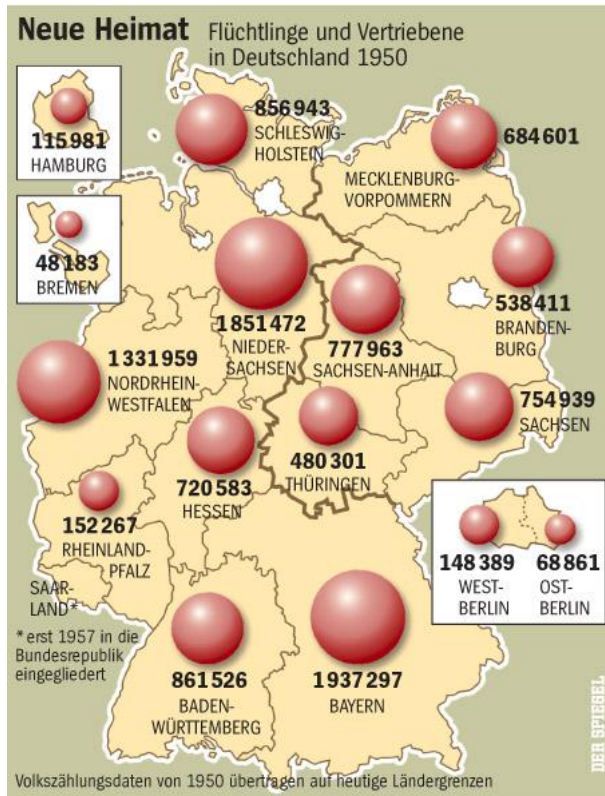
**Príloha č. 2: Utečenci a vysídlenci v Nemecku 1950 (údaje zo sčítania obyvateľstva
v roku 1950 prenesené na terapie spolkové krajiny) (obrázok)**

Príloha č. 1: Útek a vyhnanie Nemcov a Poliakov medzi rokmi 1944 a 1948 (obrázok)

Zdroj: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-22019259.html>, posledný prístup 4.5. 2012.

Príloha č. 2: Utečenci a vysídlení v Nemecku 1950 (údaje zo sčítania obyvateľstva v roku 1950 prenesené na terajšie spolkové krajiny) (obrázok)

Zdroj: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-22078263.html>, posledný prístup 4.5. 2012.

